הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - CC BY-NC-SA 2.5 אסור בשימוש מסחרי
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל ר' פנחס ראובן שליט"א, J. Alan Groves Center

הושע (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד

הושע פרק-א

{א} דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃

רש"י דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגו'. ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה: **ובימי ירבעם בן יואש.** מבני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם אלא שגרמה לו זכות להמנות עם הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים בפ' האשה (דף טז) שנאמר (עמוס ז) וישלח אמציה וגומר קשר עליך עמוס וגו': (רש"י)

מצודת דוד **דבר ה' וכו'.** ר"ל בזה הספר יסופר דבר ה' אשר היה אל הושע : **בן בארי.** ארז"ל שזהו בארה הנשיא לראובני הנזכר בד"ה א' שגלה לאשור : **בימי עוזיה וגו'.** כי בימי אלו המלכים ניבא : **ובימי ירבעם.** שמלך בימי עוזיה ועל שניבא גם עליו בארצו כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר ובימי ירבעם : (מצודת דוד)

{ב} תְּחִלַּת דִּבֶּר יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ **(פ)** וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי זָנֹה תִזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה׃

רש"י **תחלת דבר ה' בהושע.** רבותינו אמרו תחילה לארבעה נביאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה ישעיה נתנבא שנאמר (ישעיה ו) וינועו אמות הסיפים וגומר והוא היה יום שנתנגע עוזיה שנכנס להיכל שרעשו העליונים לשורפו ותחתונים לבולעו כעונשן של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופים בעמוס נאמר שנתים לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה א) בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה, ופשוטו של מקרא תחילת דיבור שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן: **קח לך אשת זנונים.** רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים ר"פ האשה: **וילדי זנונים.** שתלד לך ילדים שיהיו ספיקי ממזרות, ויונתן תירגם איתנדי נבואה על יתבי קרתא טעוותא וקח האמור כאן ל' לימוד הוא למד אותן לשוב בתשובה: **כי זנה תזנה.** לשון הווה הוא: (רש"י)

מצודת דוד **תחלת דבר ה' וגו'.** ר"ל תחילת דבורו של ה' בהושע היה זה שאמר ה' אל הושע לך קח לך וכו' : **אשת זנונים.** אשה שהורגלה בזנות וילדה ילדים בזנות שזהו מופת ואות שהיא זונה באמת וארז"ל לפי שהושע אמר להקב"ה על ישראל החליפם באומה אחרת לכן צוהו לקחת זונה למען הראות לו איך יקשה בעיניו לגרשה לרמז לו שקשה לפני המקום לשלח את ישראל מעל פניו : **כי זנה תזנה.** ר"ל להיות לאות שאנשי הארץ זונים וסרים מה' ללכת אחרי אלהי עכו"ם כזונה ההולכת אחרי המנאפים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **זנונים.** מל' זונה : **זנה תזנה.** ענין הסרה ועש"ז תקרא המנאפת זונה כי סרתה מדרכי הצניעות : (מצודת ציון)

{ג} וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת גֹּמֶר בַּת דִּבְלָיִם וַתַּהַר וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן׃

רש"י **את גומר.** רבותינו אמרו כך שמה על שם זנותה שהכל גומרין בה ודשין בה כדבלה, וי"ת גומר שאם ישובו מדרכם גמרה פורענותם ואם לאו יהיו כנובלת מתאנה: **ותהר ותלד.** ואוסיפו למעבד עובדין בישין: (רש"י)

מצודת דוד **גומר בת דבלים.** כן היה שם זונה ידועה באותו הזמן : (מצודת דוד)

{ד} וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל כִּי עוֹד מְעַט וּפָקַדְתִּי אֶת דְּמֵי

יִזְרְעֶאל עַל בֵּית יֵהוּא וְהִשְׁבַּתִּי מַמְלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל׃

רש"י קרא שמו יזרעאל. קרי שומהון מדדריא, התנבא עליהן שיגלו ויהיו זרועין בארצות: את דמי יזרעאל. כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו עבודת עכו"ם לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי: **על בית יהוא.** ירבעם בן יואש מבני יהוא היה (מלכים ב טו) וזכריה בנו נהרג: (רש"י)

מצודת דוד **כי עוד מעט.** עוד זמן מועט ר"ל בזמן קרוב אזכור דמי אחאב שהרגו יהוא ביזרעאל הדם ההוא אזכור על בית יהוא לשלם גמול ועל זכריה בן ירבעם יאמר שהיה מבית יהוא ונהרג ע"י שלום בן יבש כמ"ש במ"ב ועם כי יהוא הרג לאחאב בדבר ה' על שעבד לבעל עכ"ז הואיל וגם יהוא חזר ועבד לבעל נחשב לו דם אחאב כדם נקי : **והשבתי.** ואח"ז אשבית ממלכות ישראל מכל וכל כי מעט מן הזמן עמדה מלכות ישראל אח"ז : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ופקדתי.** ענין זכרון כמו וה' פקד (ראשית כ"א) : **והשבתי.** ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) : (מצודת ציון)

{ה} וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְשָׁבַרְתִּי אֶת קֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃

מצודת דוד **ביום ההוא.** ביום הגמול אשבור את קשת ישראל ר"ל אתיש כח ישראל בעמק יזרעאל הוא מקום מבצר מושב מלכי אפרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קשת.** ר"ל חוזק וגבורה : (מצודת ציון)

{ו} וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בַּת וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא שְׁמָהּ לֹא רֻחָמָה כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם׃

רש"י לא אוסיף עוד ארחם. לרחם: כי נשא אשא להם. אחלק להם מנת כוסם ופעולתם כמו ויש משאת (בראשית מג): (רש"י)

מצודת דוד **כי נשוא אשא להם.** ר"ל כי עד הנה נשאתי עוונם על כי רחמתים אבל מעתה לא אוסיף עוד לרחם עליהם וישאר עוונם על עצמותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נשא אשא.** ענין מחילת העון כמו ונשאתי לכל המקום

(בראשית יי״ח) : (מצודת ציון)

{ז} וְאֶת בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת וּבְחֶרֶב וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים וּבְפָרָשִׁים׃

רש״י ואת בית יהודה ארחם. לאחר שאשבית את ממלכות ישראל שמשגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד לדקיהו: (רש״י)

מצודת דוד **ארחם.** על כי עדיין לא נתמלאה סאתם : **בה׳ אלהיהם.** ר״ל התשועה תהיה בעזר ה׳ ולא בכלי מלחמה ויאמר על מפלת סנחרב שלא היתה ע״י מלחמה כי ה׳ הכה בהם ע״י המלאך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובפרשים.** הם הרגילים לרכוב על הסוסים : (מצודת ציון)

{ח} וַתִּגְמֹל אֶת לֹא רֻחָמָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן׃

רש״י ותגמול את לא רוחמה. לפי תרגומו ויכלה לותו הדור בין העכו״ס שגלו שם: ותהר ותלד בן. ולוסיפו ועבדו עובדין בישין, ולפי פשוטו כמשמעו: (רש״י)

מצודת ציון **ותגמול.** כן יקרא זמן השלמת היניקה כמו ביום הגמל את יצחק (שם כ״א) : (מצודת ציון)

{ט} וַיֹּאמֶר קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה לָכֶם׃ **(פ)**

מצודת דוד **כי אתם לא עמי.** אינכם חרדים על דברי לעשותם כדרך העם החרדים על דברי מלכם : **ואנכי.** וגם אני לא אהיה לכם לאלוה להציל אתכם ולהושיע לכם : (מצודת דוד)

הושע פרק-ב

{א} וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה

בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי׃

רש"י **והיה מספר.** מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד, ורבותינו פירשו בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שאמר החליפם עמד ובקש עליהם רחמים, ובספרי דבי רב פרשת וישב ישראל בשטים שנינו רבי אומר יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול הים מה ענין זה אצל זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך אפשר יצא סופר זה מכאן חצוק כלומר לבו חצוק ותוהה לומר למה שלח אחרי אמר לו בא וכתוב לה שאני כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כך היא סמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם ארצה עצמי כאילו איני לכם ותגלו לבין האומות ואף שם תרבו ותצמחו ושם תשובו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה (דברים ל) והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו וגו': (רש"י)

מצודת דוד **והיה מספר.** בזמן הגאולה יהיו מספר בני ישראל כחול הים אשר א"א למדוד אותם ולספרם וארז"ל שאחר שהוליד הושע את אלו אמר לו המקום שלח את אשתך וגו' והבין ברמז שלא טוב בעיני ה' אשר דבר על ישראל להחליפ' באומ' אחרת לכן חזר וביקש עליהם רחמים : **אשר יאמר להם.** אשר היה נאמר עליהם : **יאמר להם.** יאמר עוד עליהם בני אל חי החביבים יותר מעם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ימד.** מלשון מדידה : **להם.** עליהם : (מצודת ציון)

{ב} וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃

רש"י **רֹאשׁ אחד.** דוד מלכם: **כי גדול יום.** קבוץ זריעתם: (רש"י)

מצודת דוד **ונקבצו.** זה יהיה בימי המשיח : **ראש אחד.** זהו מלך המשיח : **ועלו.** מארצות הגולה יעלו אל ארצם : **כי גדול יום יזרעאל.** כי יום גדול ונכבד יהיה יום קבוץ ישראל אשר הפיצם האל כמפזר זרעי' ע"פ השדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יזרעאל.** היא מלה מורכבת מן זריעה ומן אל : (מצודת ציון)

{ג} אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃

רש"י אמרו לאחיכם עמי. כתרגומו תודו לאורייתי ועל כנישתכון לרחם: (רש"י)

מצודת דוד **אמרו.** אתם בני יהודה ובנימין אמרו על אחיכם בני עשרת השבטים שהם עמי כמותכם עם כי מהרתי להגלות׳ ממכם וקראתים אז לא עמי וכן אמרו רוחמי׳ על אחותיכם הם נשי עשרת השבטים ׃ (מצודת דוד)

{ד} רִיבוּ בְּאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃

רש"י ריבו באמכם. בכנסייה שלכם של עכשיו שהיא אם לדורות הבאים: מבין שדיה. דרך הנואפות שממעכין להם בין דדיהם ויונתן תירגם ופולחן טעותהא מבין קירוהא: (רש"י)

מצודת דוד **ריבו באמכם ריבו.** כל הכנסיה יחד יקראו אם וכאלו יאמר אל הצדיקי׳ שבדור עשו מריבה עם כל הכנסיה על רוע דרכה כי מעתה היא לא אשתי כי סרתה מעלי ואנכי לא אישה להזמין לה ספוקה ׃ **ותסר.** מוסב על תחלת המקרא לומר ריבו בה שתסר זנוניה וגו׳ ר״ל שלא תצבע עוד פניה להזנות אחרי׳ ולא תשים עוד בין שדיה בשמים המעלים ריח טוב להלהיב לב הנואפים ר״ל מעתה תעזוב דרכה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה ׃ (מצודת דוד)

מצודת ציון **אישה.** בעלה ׃ **ונאפופיה.** מלשון ניאוף ׃ (מצודת ציון)

{ה} פֶּן אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַּמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃

רש"י כיום הולדה. כיום שמלאתיה במלרים כמו שמפורש (ביחזקאל טז) ומולדתך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ותושלכי על פני השדה בגועל נפשך לא חסה עליך עין (שם): במדבר. גזירות שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו (במדבר יד): והמתיה. ולקטלינה: (רש"י)

מצודת דוד **פן אפשיטנה ערומה.** כי כשלא תעזוב דרכה פן אפשיט בגדיה מעליה ותשאר ערומה ואמר ענין הבושה שעושין לזונה לפי שהמשילה לזונה : **והצגתיה.** אעמיד אותה מבלי לבוש ומכסה כמו שהיתה ביום שנולדה וכפל הדבר במ״ש : **כמדבר.** הפקר לכל כמו המדבר : **כארץ ציה.** כפל הדבר במ״ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אפשיטנה.** ענין הסרת המלבוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו׳) : **והצגתיה.** ענין העמידה כמו תציג אותו לבד (שופטים ז׳) : **ושתיה.** ענין שימה כמו למען שיתי (שמות י׳) : **ציה.** שממה : (מצודת ציון)

{ו} וְאֶת בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃

מצודת דוד **ואת בניה.** ר״ל אף על הצדיקי׳ שבהם לא ארחם : **כי בני זנונים המה.** לפי שהמשילה לזונה אמר ל׳ הנופל בזונה שאין מי מרחם על בניה אף שהמה לא חטאו מ״מ סובלים עון אמותם ור״ל אף הצדיקים ילקו בעון כללות האומה : (מצודת דוד)

{ז} כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃

רש״י **אמם.** כנסיה שלהם: **הובישה הורתם.** בהיתו מלפיהון החכמים המורים להם הוראות בושים מפני עמי הארץ אומרים להם לא תגנובו והם גונבים לא תלוו בריבית והם מלווים: **אחרי מאהבי.** בדרכי העכו״ם: (רש״י)

מצודת דוד **כי זנתה אמם.** כללות האומה סרתה מעלי : **הובישה הורתם.** האם שהרתה אותם עשתה מעשה בושה וכלימה והוא כפל ענין במ״ש : **אחרי מאהבי.** אחרי הנואפים האוהבים אותי הנותנים לחמי וכו׳ ר״ל שבטחה במערכת השמים בחשבה שכל השפעתה בא לה מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הובישה.** מלשון בושה : **הורתם.** מלשון הריון : **צמרי ופשתי.** מלשון צמר ופשתים : **ושקויי.** מל׳ משקה : (מצודת ציון)

{ח} לָכֵן הִנְנִי שָׂךְ אֶת דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃

רש״י **הנני שך.** ל׳ סגירה כמו הסר משוכתו (ישעיה ה) כמשוכת חלק

(משלי טו): **את דרכך.** דרכים ושבילים שאת הולכת בהם: (רש"י)

מצודת דוד **לכן.** הואיל וכן חשבה אגדור דרך מהלכך בקוצים לבל תוכל ללכת בה ר"ל לא תשכיל להוריד אליך השפעה ממערכת השמים כאלו נסתם הדרך : **וגדרתי וגו'.** כפל הדבר במ"ש : **ונתיבותיה לא תמצא.** לא תמצא שביל ותחבולה להוריד אליך ההשפעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שך.** ענין גדר כמו הסר משוכתו (ישעיה ה') : **בסירים.** קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז') : **וגדרתי.** מלשון גדר : **ונתיבותיה.** מלשון נתיב ושביל : (מצודת ציון)

{ט} וְרִדְפָה אֶת מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃

רש"י **ורדפה.** ממשקלות לשון כבד הוא זה כמו (שם יב) ומרלף רקים פורקליי"ר בלע"ז כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם: **את מאהביה.** מלרים ואשור ולא תוכלי לבקש מהם עזרה: **ובקשתם.** ובקשה אותם: (רש"י)

מצודת דוד **ורדפה.** אף שתהיה רודפת אחר מערכות השמים להקטיר להם עכ"ז לא תשיג אותם להשפיע לה טובה : **ובקשתם וגו'.** כפל הדבר במ"ש : **ואמרה.** אז תאמר אבטח בהקב"ה כי מאז כשהיה בטחוני בו היה לי טוב מעתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשיג.** ענין הקרוב : **אישי.** בעלי : (מצודת ציון)

{י} וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל׃

רש"י **לא ידעה.** לא שמה אל לבה והראית עלמה כלא יודעת: **וכסף הרביתי לה וזהב.** והם עשאוהו לבעל: (רש"י)

מצודת דוד **והיא לא ידעה.** מתחילה לא שמה על לבה לדעת אשר אני הוא הנותן לה הדגן וכו' והכל ממני כי אין דבר ביד מערכת השמים : **וכסף וגו'.** והנה הכסף והזהב אשר אני הרביתי לה עשו הם לבעל והוא צורה מה עשוי לצבא השמים והם היו מיפים אותה בכסף ובזהב כמ"ש בכסף ובזהב ייפהו (ירמיה י) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והתירוש.** כן יקרא ענבי היין : **והיצהר.** הוא השמן כמו תירושך ויצהרך (דברים י״א) : (מצודת ציון)

{יא} לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת עֶרְוָתָהּ :

רש״י **בעתו.** בעת גמר בישול הפירות: **והצלתי.** ממנה: **צמרי ופשתי.** לשון היה לכסות את ערותה, כל הצלה שבמקרא לשון תרומה והפרשה הוא ומוכיח עליו ויצל אלהים את מקנה אביכם (בראשית לא) כי כל העושר אשר הציל (שם): (רש״י)

מצודת דוד **לכן.** הואיל וכן עשתה אשוב לקחת את הדגן שנתתי לה : **בעתו.** בעת גמר הבשול אקח מהם ע״י ברד וארבה וכדומה : **במועדו.** בזמן הביכור : **והצלתי.** אסיר מהם הצמר והפשתים שנתתי לה לכסות את ערותה כי ימותו הצאן ולא יהיה לה צמר והפשתים תלקה ולא יהיה לה בגד ללבוש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **במועדו.** בזמנו : **והצלתי.** ענין הפרשה כמו הלא אצלת לי ברכה (בראשית כ״ז) : **ערותה.** גלוי הבשר : (מצודת ציון)

{יב} וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי :

רש״י ואיש לא ילילנה מידי. לף זכות אבותם תמה: (רש״י)

מצודת דוד **ועתה.** כשאסיר צמרי ופשתי אגלה כעור גלוי ערותה לעיני מערכת השמים ולא יצילנה מי מידי ר״ל לא יוכל מי להשפיע עליה טובה בזולת רצוני : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נבלותה.** ענינו דבר כעור ומגונה וכן והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך (נחום ג׳) : (מצודת ציון)

{יג} וְהִשְׁבַּתִּי כָּל מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ :

מצודת דוד **והשבתי.** אבטל כל שמחתה שמחת חגה חדשה ושבתה : **וכל מועדה.** הם ר״ה ויוה״כ וש״ע : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והשבתי.** ענין בטול : **משושה.** שמחתה : (מצודת ציון)

{יד} וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְּנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה׃

רש"י **והשמותי.** לשון שממה: **אתנה.** כמו אתנן: **ושמתים ליער.** שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות: (רש"י)

מצודת דוד **והשימותי.** אעשה שממה מקום הגפנים והתאנים : **אתנה.** לפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל שאמרה שבא לה מהשפעת מערכת השמים : **ושמתים ליער.** אעשה הפרדסים מקום הפקר כיער וחית השדה תאכל הפירות ר"ל האויב יקח הכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והשמותי.** מלשון שממון : **אתנה.** מלשון אתנן וכן יקרא מתן הזונה כמו אתנן זונה (דברים כ"ג) : (מצודת ציון)

{טו} וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם יְהוָה׃ **(ס)**

רש"י **ופקדתי עליה.** שכר פורענות: **ימי הבעלים אשר תקטיר.** תמיד להם ול' הווה הוא: **ותעד נזמה וחליתה.** ל' עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים: **וחליתה.** כל' ערכי הוא קישוט: (רש"י)

מצודת דוד **ופקדתי עליה.** אזכיר עליה הימים אשר הקטירה לבעלים לשלם הגמול לפי רוב הימים : **ותעד.** ומה שקשטה עצמה בקשוטיה והלכה אחר מאהביה ר"ל מה שעבדה והקטיר' למערכת השמים ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שמקשטת עצמה להתאהב על הנואפים : **ואותי שכחה.** לא שמה על לבה לעבוד אותי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ופקדתי.** מלשון זכרון : **ותעד.** מלשון עדי קשוט כמו ועדית עדי (יחזקאל כ"ג) : **נזמה.** שם עדי כמו נזם זהב (משלי כ"ה) : **וחליתה.** ענין תכשיט מה כמו וחלי כתם (, שם) : (מצודת ציון)

{טז} לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל לִבָּהּ׃

רש"י **לכן הנה אנכי מפתיה.** משלה להמשך אחרי לוזאניי"ר בלע"ז ומהו הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר ולה ושם תשיב אל לבה

כי טוב לה כשעשתה רצוני מכשמרלה בי: (רש"י)

מצודת דוד **לכן.** על כי שכחה בי אני אפתנה ואוליכה במדבר במקום שאין שם אנשים ושם אדבר על לבה דברי פיוסים ולפי שהמשילה לאשה שזנתה תחת בעלה אמר לשון הנופל באשה כזאת שהבעל מפתה אותה ללכת אחריו במדבר מקום שאין אנשים למען לא ישמע מי מה ידברו ושם מפייסה בדברים טובים שתעזוב דרכה ור"ל המקום יעורר לבבם לשוב לעבודתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מפתיה.** מלשון פתוי והסתה : (מצודת ציון)

{יז} וְנָתַתִּי לָהּ אֶת כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם :

רש"י **את כרמיה.** ת"י לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים (איוב כד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א) ד"א והולכתיה המדבר למדבר סיחון ועוג ובסגנון זה נתנבא (יחזקאל כ) שנאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית ובררתי מכם המורדים וגו' והכשרים אקיים וזהו את כרמיה: **ואת עמק עכור.** עומק הצרות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה שמתוך אותן צרות תתן לב לשוב אלי: **וענתה שמה.** כ' דורה כמו מעון אריות (נחום ב): **כימי נעוריה.** שישבה במצרים ימים רבים: **וכיום עלותה** וגו'. שצעקה אלי ממצרים מתוך שיעבוד וגאלתיה כן גם עתה: (רש"י)

מצודת דוד **משם.** מן הליכת המדבר הזה מן האהבה הבאה שמה ר"ל מן הערת הלבב תשוב אלי ואחזיר לה את כרמיה : **ואת עמק עכור.** העמקים שהיו עכורים ונשחתים בהיותם בגולה תשוב להיות פתח תקוה ר"ל יהיו חמודים כפתח נחמד אשר יקוו אנשים לבוא כו : **וענתה שמה.** תרים בכרמים קול שיר כמו ששרתה בימי נעוריה ר"ל עד שלא גלו ממנו : **וכיום עלותה.** וכמו ששרתה ביום עלותה מארץ מצרים שאז שררו בשמחת לבב שירת הים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עכור.** ענין השחתה כמו ועמק עכור (ישעיה ס"ה) : **וענתה.** ענינו הרמת קול שירה כמו ותען להם מרים (שמות ט"ו) : (מצודת ציון)

{יח} וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעְלִי׃

רש"י תקרא לי אישי וגו'. תעבדוני מאהבה ולא מירא איש לשון אישות וחיבת נעורים: **בעלי**. לשון אדנות ומורא ורבותינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה: (רש"י)

מצודת דוד **תקראי אישי**. תקראי אותי בלשון איש ולא בלשון בעל וזהו לפי ששם הבעל הוא משותף לשם עבודת גלולים (פסל העשוי לצבא השמים) לכן לא ישמע שם זה על פיה ׃ (מצודת דוד)

{יט} וַהֲסִרֹתִי אֶת שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃

רש"י ולא יזכרו עוד. ישראל בשמם של בעלים או לא יזכרו הבעלים בשמם של ישראל לומר שהם אלהות להם או לא יזכר שם הבעלים עוד כל"א (ישעיה ב) והאלילים כליל יחלוף: (רש"י)

מצודת דוד **והסירותי**. ר"ל אתן בלבם להסיר מפיה שמות הבעלים אף בזולת כוונה על פסל העכו"ם ׃ **ולא יזכרו**. הבעלים לא יהיו נזכרים עוד בשמם אשר קראו להם כ"א יכנם לגנאי ׃ (מצודת דוד)

{כ} וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃

רש"י עם חית השדה. שאשבית מזיקין מן העולם וכה"א (שם יא) לא ירעו ולא ישחיתו וגו': (רש"י)

מצודת דוד **וכרתי וגו'**. ר"ל חית השדה וכו' לא ישחיתו בהם כאלו כרתו עמהם ברית שלום ׃ **אשבור**. ר"ל אבטל כלי מלחמה והמלחמה עצמה ׃ (מצודת דוד)

מצודת ציון **ורמש**. הם בריות קטנות קצרי הרגל וכן רמש וצפור כנף (תהלים קמ"ח) ׃ (מצודת ציון)

{כא} וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃

רש"י בצדק ובמשפט. שתתנהגו בהן: **ובחסד וברחמים**. שיבא לך מאתי

על ידיהם באברהם אבינו כתיב (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב"ה שנאמר (דברים יג) ונתן לך רחמים ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (שם יז) פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמר (עמוס ה) ההופכים לענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף הקב"ה אסף מהם החסד והרחמים שנ' (ירמיה טו) כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנאמר (ישעיה ו) ציון במשפט תפדה וגו' הקב"ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה לראבעתן ומושיבן בראשן: (רש"י)

מצודת דוד **וארשתיך.** אקח אותך להיות ארוסתי עד עולם ולא אמאס עוד בך : **בצדק ובמשפט.** בעבור הצדקה והמשפט שתעשו אז ובעבור החסד והרחמים שאעשה עמך כי הצדק והמשפט שתעשי לא יהיה כדאי להשפיע לך טובה מרובה כזאת אבל אעשה עוד בחסד וברחמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וארשתיך.** מלי' ארוסי' : (מצודת ציון)

{כב} וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת יְהוָה׃ **(פ)**

רש"י **וארשתיך לי באמונה.** בשכר האמונה שהאמנת בי : **וידעת.** ר"ל אז תשיג השגה גדולה לדעת את ה' : (מצודת דוד)

מצודת דוד **באמונה.** בשכר האמונה שהאמנת בי : **וידעת.** ר"ל אז תשיג השגה גדולה לדעת את ה' : (מצודת דוד)

{כג} וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם יְהוָה אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת הָאָרֶץ׃

רש"י **אענה את השמים.** לצוק אל השחקים מפלג הטוד התלוים במאמר והם יענו לצוק מים על הארץ: (רש"י)

מצודת דוד **אענה וגו'.** וחוזר ומפרש אענה את השמים כי בהעצר השמים כאלו ישאלו להוריד המטר ואמר שישיב על שאלתם למלאות אותה ויצווה להוריד המטר : **והם יענו.** כי הארץ הצמאה כאלו שואלת על

המטר וישיבו השמים על שאלתה להוריד את המטר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אענה.** מלשון עניה והשבת שאלה : (מצודת ציון)

{כד} וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת הַדָּגָן וְאֶת הַתִּירוֹשׁ וְאֶת הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת יִזְרְעֶאל׃

רש"י **את יזרעאל.** את בני הגולה שנזרעו ונקבצו: (רש"י)

מצודת דוד **והארץ תענה.** כי בעבור יבשות הארץ כאלו הזרעים ועץ פרי שואלים להצמיח ולשאת פרי ותשיב הארץ על שאלתם להצמיח וכו׳ : **והם יענו את יזרעאל.** את ישראל אשר זרעם האל והפיצם על פני כל הארץ השואלים על הצמחת הזרעים וכו׳ הנה הדגן והתירוש והיצהר ישיבו על שאלתם ויצמחו וישאו פרי : (מצודת דוד)

{כה} וּזְרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ וְרִחַמְתִּי אֶת לֹא רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא עַמִּי עַמִּי אַתָּה וְהוּא יֹאמַר אֱלֹהָי׃ **(פ)**

רש"י **וזרעתיה לי.** כזורע סלה להכניס כמה כורין כן יתוספו עליהן בארץ ישראל כמה גרים: (רש"י)

מצודת דוד **וזרעתיה לי בארץ.** כלפי שהיתה זרועה בארץ אחרת הנה אזרעם בארצם : **את לא רוחמה.** את העם אשר לא רחמתים : **ללא עמי.** לאלו אשר אמרתי עליהם לא עמי הנה אז אומר עליהם עמי אתה והוא יאמר עלי אתה אלהי ובך אני מאמין : (מצודת דוד)

הושע פרק-ג

{א} וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד לֵךְ אֱהַב אִשָּׁה אֲהֵבַת רֵעַ וּמְנָאָפֶת כְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם פֹּנִים אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְאֹהֲבֵי אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים׃

רש"י **אהובת רע.** חבידה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב"ה את ישראל והם זונים תחתיו אל אלהים אחרים: **אשישי**

ענבים. פי׳ מנחם גביעי יין לוהבי׳ להשתכר ביינם ולאינם עוסקים בתורה וכן מצינו שמוכיחם במקום לחר על כך השותים במזרקי יין (עמוס ו): (רש״י)

מצודת דוד **אהב אשה.** ר״ל תהיה ישרה בעיניך לקדשה : **אהובת רע.** ר״ל האשה תהיה אשר מאז היתה לאיש היתה אהובה לבעלה ועכ״ז היתה מנאפת תחתיו : **כאהבת ה׳.** ר״ל וזה יהיה לרמז כמו שה׳ אהב את ישראל והם זונים תחתיו לפנות אחרי עבודת גלולים : **ואהבי.** והם אוהבים כוסות מיין ענבים ומתשכרים ובהסתת השכרות המה רודפים אחרי עבודת גלולים ולפי שהמשילה לאשה זונה אחז בזה הלשון כי היין מביא לידי ניאוף : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רע.** חבר ועל הבעל יאמר ודוגמתו והיא חברתך (מלאכי ב׳) : **פונים.** מלשון הפנה וסבוב : **אשישי.** כוסות וגביעים כמו סמכוני באשישות (ש״ה ב׳) : **ענבים.** ר״ל יין ענבים : (מצודת ציון)

{ב} וָאֶכְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים׃

רש״י **ואכרה לי.** ל׳ סחורה ברגניי״א בלע״ז כמו (בראשית נ) אשר כריתי לי ובכרכי היס קורין למכירה כירה: **בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים.** ת״י ופרקתינון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשיהון ואמרית ליהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת שעורין כלומר לא הוגעתים בדברים קשים, בחמשה עשר כסף בגמטריא ניסן ובפסיקתא הוא נדרש בט״ו כסף בט״ו בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר ל׳ סאה והלתך חצי חומר: (רש״י)

מצודת דוד **ואכרה לי.** קניתי לי אשה כזאת ר״ל קדשתיה בחמשה עשר כסף : **וחומר וגו׳.** השעורים נתן למאכלם (ולפי שהיתה זונה ועשתה מעשה בהמה לפיכך נתן לה למאכלה מאכל בהמה וכעין לזה אמרו רז״ל על מנחת סוטה שהיתה מקמח שעורים) ולפי הרמז יאמר שהמקום הבטיח את ישראל לקחת אותם לו לעם באחרית הימים והבטחה ההיא היתה ביד ט״ו נביאי ישראל הראשון דוד המלך בספר תהלים בכמה מזמורים והב׳ ישעיה בנבואותיו והג׳ ירמיה והרביעי יחזקאל והחמישי הושע והששי יואל והשביעי עמוס והשמיני עובדיה והתשיעי מיכה והעשירי חבקוק והאחד עשר צפניה והשנים עשר דניאל והשלשה עשר חגי והארבעה עשר זכריה והחמשה עשר מלאכי כי הם לבד נבאו על הגאולה העתידה ולא עוד ואמר כסף כי אל נבואותיהם נכספה וגם כלתה נפשם של ישראל וגם החומר והלתך ירמוז על הנביאים ההם כי בחומר

ולתך יש חמשה עשר איפות כמספר הנביאים ההם אשר הבטיחו לישראל שגם בהיותם בארץ אחרת לא יעזבם ה׳ ויתן להם מחיה אולם לא בהשפעה מרובה ולזה מרמז משעורים שאינם נאכלים אלא מדוחק : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואכרה.** ענין קנין כמו וגם מים תכרו (דברים ב׳) : **כסף.** הוא מלה משותפת על הכסף ממש ועל התאוה כמו למעשה ידיך תכסוף (איוב י״ד) : **וחומר.** הוא הכור בת עשרה איפות והאיפה ג׳ סאים : **ולתך.** הוא חצי הכור חמשה איפות : (מצודת ציון)

{ג} וָאֹמַר אֵלֶיהָ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ וְגַם אֲנִי אֵלָיִךְ :

רש״י ואומר אליה ימים רבים תשבי לי. ימים שנים רבים שלשה הרי חמשה אלו נ׳ יום שבין פסח לעצרת בו ביום נתתי להם התורה ובה הזהרתיה: **לא תזני ולא תהיי לאיש.** לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ): **וגם אני אליך.** אנכי ה׳ אלהיך (שם) ואשר עשה שני חשבונות מחמשים יום אחד לסוף חומר ואחד לסוף לתך כנגד המן שירד להם לסוף ל׳ יום בט״ו באייר ומשם להמשה עשר יום מנין סאין של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בר״ח סיון, ובשם רב האי מלאתי דבר הגון, ואכרה לי וגו׳, קלבתי למי כופר פדיונה לנגדי בדמים קלי׳ האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל: **וחומר שעורין.** ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן ס׳ חמשים שקל והם למי פדיון חומר שעורין שגם הוא חמשים שקל כסף, ולתך שעורין למי פדיון קרקע לתך שעורין למקדש, עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקלוב מבן חדש עד ה׳ שנים חמש שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך עשרי׳ שקלים הרי עשרים וחמשה לחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימי׳ רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר ואין זבח במקדש ביהודה ואין מצבת הבעל בשומרון למלכי ישראל ואין אפוד של אורים ותומים המגיד להם נעלמות ואין תרפים הם דמות הנעשים בכוון שעה אחת העשויה לכך ומדברים מאליהן ומגידים נעלמות וכן ת״י ולית אפודא ומחוי: (רש״י)

מצודת דוד **ואומר אליה.** כאשר קדשתיה אמרתי לה ימים רבים תעכבי ותמתני לי עד שאנשאך לאשה : **לא תזני ולא תהיי לאיש.** כלפי שהיתה

מאז תחת הבעל והוסיפה עוד לזנות עם מנאפים אמר לה שבאותן הימים תהיה פרושה מבעל וממנאפים : **וגם אני אליך.** גם אני כמוך אהיה פרוש מאשה ואמתין אליך עד שאנשאך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשבי.** ענין עכבה והמתנה כמו אשב עד שובך (שופטים ו') : (מצודת ציון)

{ד} כִּי יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה וְאֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים :

מצודת דוד **כי ימים רבים.** עתה יפרש שזה ירמז אשר ימים רבים ישבו ישראל בגולה ויצפו על הגאולה וגם המקום ב"ה יצפה כביכול לקחתם לו לעם ואף בימי גלותם לא יתחבר במי מעכו"ם : **ואין שר.** בכל ימי גלותם עם שמלכם שהוא הקב"ה אינו עמהם אעפ"כ אין שר ר"ל לא יהיו עובדים למי משרי מעלה לקבלו לאלוה דוגמת האשה ההיא שתהיה פרושה מאישה ועכ"ז תהיה פרושה מהזונים : **ואין זבח.** עם שיהיה המקדש חרב ואין שם זבח לשלמים אעפ"כ אין מצבה ר"ל לא יעשו מצבה להקריב בה לעבודת כוכבים : **ואין אפוד ותרפים.** מלת ואין משמשת בשתים כאלו אמר ואין תרפים ור"ל עם כי לא יהיה ביניהם אורים ותומים לשאול בו עתידות עכ"ז אין תרפים ר"ל לא יפנו אחרי התרפים לשאול בהם עתידות והדברים האלה בשורה טובה לישראל שבימי גלותם לא יפנו לא אל עבודת שרי מעלה ולא אל עבודת כוכבים אף שיהיו חסרים השראת השכינה והמזבח והאורים ותומים עכ"ז לא יהיו כעכו"ם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מצבה.** הוא מזבח של אבן אחת ועושים אותה להקריב בה עכו"ם : **אפוד.** זה יאמר על האפוד והחשן עם האורים ותומים וכן אפוד ירד בידו (שמואל א' כ"ג) : (מצודת ציון)

{ה} אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל יְהוָה וְאֶל טוּבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים : **(פ)**

רש"י **אחר.** ימי הגולה: **ישובו בני ישראל ובקשו את ה' וגו'.** תנא משום ר"ש בן יוחאי בג' דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקד' הה"ד (מלכים א יב) אין לנו חלק בדוד כמשמעו להליך ישראל (שם) אל תקרי להליך אלא לאלהיך ראה ביתך דוד (שם) זה ב"ה אמר רבי שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות

שמים ואת דוד מלכם כמשמעו ופחדו אל ה׳ ואל טובו זה בית המקדש כל״ל ההר הטוב הזה: (רש״י)

מצודת דוד **אחר.** ר״ל אחר ימים רבים ישובו בני ישראל אל ארצם ואז יבקשו את ה׳ לשאול ממנו צרכם כי ישוב וישרה שכינתו ביניהם : **ואת דוד מלכם.** וגם יבקשו את מלך המשיח הבא מזרע דוד ומעמו יבקשו שאלתם כי הוא ימשול בהם ולא ימלוך בהם עוד מלך ישראל משבט אחר לא כמו מאז שמלך עליהם ירבעם ושאר מלכי אפרים : **ופחדו אל ה׳.** אז יפחדו את ה׳ ואת טובו ר״ל לא יחטאו עוד כי יפחדו את ה׳ שלא יסיר שכינתו מביניהם ויפחדו את טובו שלא יאבדו השפעת טובתו ודוגמתו ופחדו ורגזו על כל הטובה וגו׳ (ירמיה לג) : **באחרית הימים.** זה יהיה בסוף הימים היא הגאולה העתידה בימי המשיח : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אל ה׳.** את ה׳ וכן ואל טובו כמו וירדפו אל מדין (שופטי׳ ז׳) : (מצודת ציון)

הושע פרק-ד

{א} שִׁמְעוּ דְבַר יְהוָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַיהוָה עִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי אֵין אֱמֶת וְאֵין חֶסֶד וְאֵין דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ׃

מצודת דוד **כי ריב לה׳.** אשר המקום יתוכח עם ישראל יושבי הארץ וכאלו יאמר הלא נתתי להם הארץ ע״מ שישמעו אלי והואיל ואינם שומעים מה להם לשבת בארץ : **כי אין אמת.** שהרי אין בארץ לא אמת ולא חסד ואין מי נותן לב לדעת את אלהים : (מצודת דוד)

{ב} אָלָה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ׃

רש״י אלה וכחש. נשבעין בשקר: פרצו. ת״י ומולידין בנין מנשי חבריהון: ודמים בדמים נגעו. חובין על חובין מוסיפין ולפי משמעו פרצו הגדל והרבו שפיכות דמים עד נגע דם הרוג זה בדם חבירו: (רש״י)

מצודת דוד **אלה וכחש.** נשבעים ומשקרים בשבועתם : **פרצו.** ר״ל פרצו גדר ומשמירת התורה : **ודמים.** הרבו לשפוך דם עד שנגעו דמי הרוג זה

בדמי הרוג זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אלה.** ענין שבועה : **וכחש.** שקר : **פרצו.** ענין שבר הגדר : (מצודת ציון)

{ג} עַל כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמָיִם וְגַם דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵפוּ׃

רש"י תאבל. תחרב ויגדל האבל בה: יאספו. יזערון מן קלס חודיהון לשון כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח): (רש"י)

מצודת דוד **תאבל.** תשחת הארץ ותכרת כל היושב בה גם בחיות וגו' תהיה הכריתה וגם דגי הים יאבדו לא תשאר מה בארץ והוא ענין גוזמא והפלגה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תאבל.** ענין השחתה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כ"ד) : **ואומלל.** ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו') : **ואספו.** ענין כליון ואבדון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח') : (מצודת ציון)

{ד} אַךְ אִישׁ אַל יָרֵב וְאַל יוֹכַח אִישׁ וְעַמְּךָ כְּמְרִיבֵי כֹהֵן׃

רש"י אך איש אל ירב. אתם מתרין בנביאי אמת שלא ירידון אתכם ולא יוכיחו אתכם כמו שנאמר (בעמוס ז) שאמר לו אמציה כהן בית אל לא תנבא על בית ישראל ולא תטיף על בית יצחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו: **ועמך כמריבי כהן.** נגן עם מלפיהון שהכהנים היו בני הורלה כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג): (רש"י)

מצודת דוד **אך איש וגו'.** באמת שום איש אל יריב עם חבירו ולא יוכיחנו כי כולם עושים הרע ומה להם להוכיח לזולתם : **ועמך.** מאמר המקום אל הנביא הנה בני עמך המה כעדת קרח שהיו מריבים עם אהרן הכהן ואמר כמוכיחים ומדוע תתנשאו וגו' והמה עשו הרע : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אך.** ת"י ברם ר"ל באמת וכן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כ"ט) : **ירב.** מלשון מריבה : (מצודת ציון)

{ה} וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם נָבִיא עִמָּךְ לָיְלָה וְדָמִיתִי אִמֶּךָ׃

רש"י **וכשלת היום וגו'.** ותתקלון ביממא ויתקלון נביאי שקרא דעמכון כדבליליא ואדהית כנשתכון ואדייש כניסיה שלכם: **נביאי עמך.** נביאים שעמך: **ודמיתי.** כמו נדמו עמי כאדם היושב ותוהא ואין מענה בפיו: (רש"י)

מצודת דוד **וכשלת היום.** לכן תכשל באור היום וגם נביא השקר המיועד לך טובה יכשל גם הוא עמך כמו הנכשל בחשכת הלילה ואכריתה כל הכנסיה שלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ודמיתי.** ענין כריתה כמו ער מואב נדמה (ישעיה ט"ו) : **אמך.** הכנסייא : (מצודת ציון)

{ו} נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדָּעַת כִּי אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ וְאֶמְאָסְךָ מִכַּהֵן לִי וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם אָנִי׃

רש"י **תשכח בניך.** שלותן שעמדו על הר סיני נתנו בניה' ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה: (רש"י)

מצודת דוד **נדמו עמי.** הנה עמי נכרתו על כי לא ידעו אותי : **כי אתה.** על הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) ולכן אמר הואיל ואתה הכהן מאסת את הדעת ולא למדת את העם לכן גם אני אמאס אותך מלכהן לי : **ותשכח.** על ששכחת את התורה אשכח גם אני את בניך ולא אושיע להם : (מצודת דוד)

{ז} כְּרֻבָּם כֵּן חָטְאוּ לִי כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אָמִיר׃

רש"י **כרובם כן חטאו.** כשרבו וגדלו כן הוסיפו לחטוא כן חטאו לשון עברי' כן בכמה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א) קראו להם כן הלכו מפניהם (הושע יא) כל כמה שהנביאים קוראין להם להוכיחן כן הם היו בורחין מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר: (רש"י)

מצודת דוד **כרובם.** כפי מה שאני מוסיף לגדלם כן מוסיפים הם לחטוא לי לכן אחליף כבודם בקלון ר"ל בתמורת הכבוד אתן להם קלון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כרובם.** ענין גדולה כמו כי רבה היא (אסתר א') : **בקלון.** מלשון קלות ובזיון : **אמיר.** מלשון תמורה וחלוף : (מצודת ציון)

{ח} חַטַּאת עַמִּי יֹאכֵלוּ וְאֶל עֲוֹנָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ׃

רש"י **חטאת עמי.** כל חטאת שבספר תרי עשר פתחין לפי שכולן דבוקין חוץ מאחת (מיכה ז) ראשית חטאת היא לבת ציון חטאותיה' של עמי יאכלו אותם נביאי השקר שאמר להם למעלה וכשל גם נביא עמך נעשו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו כהנים ראויין לאכול: **ואל עוונם.** של ישראל ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מלפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה: (רש"י)

מצודת דוד **חטאת עמי יאכלו.** ר"ל אינם אוחזים בדין כהונה ללמד את העם ורק אוחזים בכהונה לאכול בשר חטאת עמי : **ואל עונם ישאו נפשו.** כ"א מהכהנים נושא נפשו ר"ל מצפה לעון העם לאמר מתי יחטא ויביא חטאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישאו נפשו.** זה הלשון יאמר על המצפה לדבר מה וכן מנשאים את נפשם (ירמיה כ"ב) : (מצודת ציון)

{ט} וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן וּפָקַדְתִּי עָלָיו דְּרָכָיו וּמַעֲלָלָיו אָשִׁיב לוֹ׃

רש"י **והיה כעם ככהן.** אני אשוה את העם לבזיון כהני שחללו אות' מכהן להם ולכן אף אני אחלל את העם בעבו"ס כן ת"י: (רש"י)

מצודת דוד **והיה.** לכן יהיה כעם ככהן שניהם ישוו בפורענות הואיל וגם הכהנים השחיתו : **ופקדתי עליו.** על כל אחד אזכיר דרכיו וגמול מעשיו אשיב לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ופקדתי.** ענין זכרון : **ומעלליו.** מעשיו : (מצודת ציון)

{י} וְאָכְלוּ וְלֹא יִשְׂבָּעוּ הִזְנוּ וְלֹא יִפְרֹצוּ כִּי אֶת יְהוָה עָזְבוּ לִשְׁמֹר׃

רש"י **ולא יפרצו.** לא יגדלו בנים: (רש"י)

מצודת דוד **ולא ישבעו.** כי תבא המארה במעיים : **הזנו.** לכל בעילתם קורא זנות הואיל והמה במחשבה רעה לא לקיים מצות ה' : **ולא יפרצו.** לא יתרבו בבנים ובבנות : **לשמור.** מלשמור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יפרצו.** ענין התחזקות הרבוי וכן פרצו לרוב (ד״ה א׳ ד׳) : (מצודת ציון)

{יא} זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב׃

רש״י **זנות ויין ותירוש.** שהם עסוקין בם לקחו את לבם מאחרי: (רש״י)

מצודת דוד **זנות.** טרדת הזנות ושכרות היין הישן והחדש כ״א מהם יקח לב הכהן ר״ל יטריד שכלו כאלו ישאר בלא לב להבין ולהורות את העם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותירוש.** הוא היין החדש : (מצודת ציון)

{יב} עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם׃

רש״י **בעצו ישאל.** בדמות שעשה מן העץ: **יגיד לו.** אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם עכו״ס: (רש״י)

מצודת דוד **בעצו ישאל.** שואל עתידות בצלם העשוי מעץ : **ומקלו.** צלם העשוי מן המקל וכפל הדבר במ״ש : **רוח זנונים.** רצון זנות עבודת כוכבים התעה אותם מדרך השכל ולכן זנו מתחת אלהיהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בעצו.** מלשון עץ : **ומקלו.** מטה עץ : **התעה.** מלשון תועה : (מצודת ציון)

{יג} עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ וְעַל הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה וְאֵלָה כִּי טוֹב צִלָּהּ עַל כֵּן תִּזְנֶינָה בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה׃

רש״י **אלון.** קייאני״א בלע״ז שגדל בו פרי שקורין גלנג״ץ בלע״ז: **לבנה.** עץ שקליפתו לבנה: **אלה.** אולמ״א בלע״ז שענפיו מרודין ונוטעין אותו לגל: **על כן תזנינה בנותיכם.** על שאתם מתחברין לעכו״ס כמשפטי הגוי׳ הקדמוני׳ והם מתחברים עמכם ואתם הייתם מתחתנים בם ובנותיכ׳ הנולדות לכם מבנותיה׳ נוהגות כמנהג אמן ומזנות, כן ת״י: (רש״י)

מצודת דוד **יזבחו.** אל עבודת כוכבים : **כי טוב צלה.** כי כ״א מהם צלה טוב כי הוא מרובה בענפים וטוב לעמוד תחתיו : **על כן.** הואיל והאנשים יוצאים על ההרים לזבוח לעבודת כוכבים לכן מצאו הבנות והכלות מקום לזנות כי אין רואה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אלון ולבנה ואלה.** שמות אילנות : (מצודת ציון)

{יד} לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעָם לֹא יָבִין יִלָּבֵט׃

רש״י **לא אפקוד על בנותיכם.** עוד לבדקן במים המרים כשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו: **יפרדו.** ת״י מסתייען לשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין ומנחם חברו אכל עבשו פרודות שהם חביות יין: **ועם לא יבין ילבט.** אחרי שאינכם נותנין לב להבין לפיכך תתלבטו ללקות פורענות ליבוט ל׳ טורח הדרך וליאות משא דילשי״ר בלע״ז: (רש״י)

מצודת דוד **לא אפקוד.** לא אזכור על בנותיכם אשר תזנינה לשלם להן גמול וכן על כלותיכם ופי׳ כי הן לומדת מאביהן כי הם ילכו עם הזונות ויפרדו מן האנשים להתיחד עמהן : **יזבחו.** זבחי שמחה לאכול עמהן : **ועם לא יבין ילבט.** ר״ל והואיל והם עם אשר לא יבין לכן ילבט ויכשל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יפרדו.** ענין הפרשה כמו הפרד נא מעלי (בראשית י״ג) : **הקדשות.** הזונות כמו לא תהיה קדשה (דברים כ״ג) : **ילבט.** ענין כשלון ויגיעה כמו ואויל שפתי׳ ילבט (משלי י) : (מצודת ציון)

{טו} אִם זֹנֶה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אַל יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל תָּבֹאוּ הַגִּלְגָּל וְאַל תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל תִּשָּׁבְעוּ חַי יְהוָה׃

רש״י **אם זונה אתה ישראל.** לא ילמדו בני יהודה דרכם, ל״א אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבין בכך ואיני מחייבם כמו שאמור למעלה (הושע א) ואת בית יהודה ארחם: **ואל תבואו.** בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל ששם י׳ השבטי׳ עובדים עכו״ם שנא׳ כל רעתם בגלגל (לקמן ט) בגלגל הרבו לפשוע (עמוס ד): **ואל תעלו בית און.** הוא בית אל שהעמיד שם ירבע׳

את העגלי׳: **ואל תשבעו.** עמהם חי ה׳ כי אם חי ה׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמי׳ ה) כשהיו נשבעים בשקר היו מזכירים שם שמים וכשהיו נשבעין באמת נשבעים בשם הבעלים: (רש״י)

מצודת דוד **אם זונה וגו׳.** אם ישראל זנו אחרי עבודת כוכבים אין בזה אשמה על יהודה עם שעל ידי שנלחמו עמהם נמנעו לבא לבית המקדש שהוא במלכות יהודה מ״מ לא הדיחם אחר העבודת כוכבים : **ואל תבואו הגלגל.** ר״ל לא היה לך לבא אל הגלגל מקום העבודת כוכבים כמ״ש וכל רעתם בגלגל (לקמן ט) וכאומר וכי על ידי יהודה באת הגלגל היה לך לשבת בית : **בית און.** הוא בית אל ושם העמיד ירבעם את העגל ולכן כנהו לגנאי : **ואל תשבעו.** אחר שאינן עובדים לה׳ מה לכם לשבוע בשמו כי לבד העובד את ה׳ ראוי לשבע בשמו כמ״ש ואותו תעבוד ובשמו תשבע (דברים י) אבל מי שאינו עובדו ונשבע בו תחשב לבזיון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יאשם.** מלשון אשמה : (מצודת ציון)

{טז} כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ בַּמֶּרְחָב׃

רש״י **כי כפרה סוררה.** כתורא דאתפטים ובעיט כן סרר ישראל מרוב אכילה ושתייה. עתה ירעם. מרעית מלומלמת ככבש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאודסין אותו בשעורין וכרשינין: (רש״י)

מצודת דוד **כפרה סוררה.** כמו הפרה האוכלת על האבוס הנה מרוב כל היא סוררת ומורדת ואינה רוצת למשוך בעול כן מרד ישראל בה׳ מרוב כל ומהשפעה מרובה : **עתה.** לכן ארעם עתה ככבש הרועה במקום מרחב ומשוקטת אנה ואנה לבקש עשב למאכלה ר״ל מעתה אצמצם השפעתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סוררה.** ענין מרידה : **ירעם.** מל׳ מרעה : **במרחב.** במקום רחב : (מצודת ציון)

{יז} חָבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח לוֹ׃

רש״י **חבור עצבים אפרים.** נמל לעכו״ם ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תנבא להוכיחו כי לא יועיל: (רש״י)

מצודת דוד **חבור.** הנה אפרים נתחבר הרבה אל העצבים לכן הנח לו ואל

תוכיחו כי א״א להפרישו מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עצבים.** כן יקראו העכו״ם : (מצודת ציון)

{יח} סָר סָבְאָם הַזְּנֵה הִזְנוּ אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ :

רש״י **סר סבאם.** נעשה משתיהם זר מעלי סר ל׳ זר כמו (ירמיה ב׳) סורי הגפן נכריה כלו׳ סר ממקומו ונהפך לאחר: **סבאם.** משתה יינם שהיה עם הזונות: **אהבו הבו קלון.** הזמינו להם קלון הבו לשון הזמנה כמו הבה נרדה (בראשית יא) הבה נבנה (שם) הבה נתחכמה (שמות א): **מגניה.** שרי׳ ומלכיה: (רש״י)

מצודת דוד **סר סבאם.** מיד כשסר מעליהם שכרות היין אז עסקו בזנות עכו״ם וכל היום או הם שכורים או עובדים עכו״ם : **אהבו הבו קלון מגניה.** המלכים יקראו מגנים כי הם למגן ומחסה אל העם וכן כי לה׳ מגננו (תהלים פט) והוא מקרא מסורס והראוי מגניה אהבו קלון הבו ור״ל מלכי ישראל אהבו הקלון הזה והם יתנו אותו אל העם ר״ל הם הסיתום אל היין ואל העבודת כוכבים והמה דברו קלון ובזיון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סר.** מלשון הסרה : **סבאם.** כן יקראו הדברים המשכרים כמו סבאך מהול במים (ישעיה א׳) : **הבו.** ענין נתינה כמו הבו שכרי (זכריה יא) : **קלון.** ענין בזיון : **מגניה.** מלכיה : (מצודת ציון)

{יט} צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם : **(פ)**

רש״י **צרר רוח אותה בכנפיה.** נדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון על שמוליכו למרחוק כן יבואו האוידים עליהם ויגלום בגולה ואז יבשו מזבחותם מזבחי תועבות׳ שאין פונים אליהם כאשר יאמר חטא חטאה כן יאמר זבח זבחה מן המקומות שהיו זובחים שם וכן ת״י מאיגורי תועבתהון מדרש תנחומא מלאתי לשון אגדות כאל׳ המאיים על איש המקניטו חייך שאני צורר לך בכנפיך כך המקרא הזה מאיים על ישראל קנאתי קשורה וחמתי להנקם באחרית ויבושו ממעשיהם: (רש״י)

מצודת דוד **צרר רוח.** ר״ל הרוח קשר את עצמו אל העדה בכנפיה להוליכם מהר בגולה ואז יבושו מן הזבחים שעשו אל העבודת כוכבים כי לא ימצא

בהם עזר ורק המה לבושת ולכלימה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צרר.** ענין קשירה כמו מי צרר מים (משלי ל) : **בכנפיה.** מל׳ כנף והמשילה לעוף שהרוח נושאה : (מצודת ציון)

הושע פרק-ה

{א} שִׁמְעוּ זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי פַח הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל תָּבוֹר׃

רש״י **כי לכם המשפט.** משפט היסורין עליכם בית המלך יש׳ כי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור על שני הרים הללו הושיבו פרלסיאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית המקדש: (רש״י)

מצודת דוד **שמעו זאת.** מוסב למעלה לומר הדבר שאמרתי שמעו וגו׳ : **כי לכם המשפט.** על בית מלכי ישראל אמר הנה עליכם ראוי לבוא המשפט : **כי פח.** על כי מלכי ישראל העמידו שומרים על הר מצפה ועל הר תבור לבל יניחו מי לעלות ברגלים לבהמ״ק לכן אמר אתם הייתם לישראל לפח ולרשת ללכדם בעון : (מצודת דוד)

{ב} וְשַׁחֲטָה שִׁטִּים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם׃

רש״י **ושחטה שטים העמיקו.** משך שטיות׳ העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובד בעשה והם גזרו כל העול׳ לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני ושחטה לשון זהב שחוט (מלכים א י) נמשך ונטוה וי״ת ל׳ שחיטת זבחים לעכו״ס: **ואני מוסר לכולם.** ואף אני אייסרם ביסורין אכין מוסר לכולן: (רש״י)

מצודת דוד **ושחטה שטים העמיקו.** ר״ל העם השטים מדרכי ה׳ העמיקו הרעה לשחוט קרבנות לעבודת כוכבים כי המלכים מנעום לבד מללכת לבה״מ והם ברוע בחירתם הוסיפו הרעה לזבוח לעבודת כוכבים ולכן אזמין אני מוסר יסורים לכולם למלכי ישראל ולעם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ושחטה.** מל׳ שחיטה : **שטים.** ענין הסרה מדרך הטוב כמו ואת כי שטית (במדבר ה) : **העמיקו.** מל׳ עומק : **מוסר.** מלשון יסורין : (מצודת ציון)

{ג} אֲנִי יָדַעְתִּי אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃

רש״י **כי עתה הזנית אפרים.** על הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהון שהיו מעכבין אותן מלעלות לרגל עמד זה ובטל פרליסאות ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם: (רש״י)

מצודת דוד **אני ידעתי אפרים.** יודע אני מה בלב אפרים שעובד עבודת כוכבים מרוע בחירתו : **וישראל וגו׳.** כפל הדבר במ״ש : **לא נכחד.** לא נמנע ממני מחשבות לבבם : **כי עתה.** ר״ל עם כי מתחלה היה קצת אנוס ע״י המלך הנה עתה כשמלך הושע בן אלה ובטל השומרים זנה מזדון לבו ונטמא מעצמו כן ארז״ל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נכחד.** ענין מניעה כמו ולא כחדו מאבותם (איוב טו) : (מצודת ציון)

{ד} לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃

רש״י **לא יתנו מעלליהם.** לא יעזבו דרכם הרעה כמו (שיר ב) נתן ריחו (לששית לא) ולא נתנו להרע עמדי (במדבר כא) ולא נתן סיחון: (רש״י)

מצודת דוד **לא יתנו.** לא יעזבו מעשיהם לשוב אל ה׳ כי יש בקרבם רוח זנות של עבודת כוכבים ואינם רוצים לדעת את ה׳ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לא יתנו.** לא יעזבו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כא) : **מעלליהם.** מעשיהם : (מצודת ציון)

{ה} וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֹנָם כָּשַׁל גַּם יְהוּדָה עִמָּם׃

רש״י **וענה גאון ישראל.** וימאך יקר דישראל כמו (שמות י) לענות מפני

לשון עוני והכנעה: **בפניו.** ואינון חזן ודונש בן לברט פירשו לשון עדות בבא להם פורענות׳ יעיד בהם ובפניהם גאוה וגובה שהיו מתגאין ועוברין על רצוני: (רש״י)

מצודת דוד **וענה.** יכנע גאון ישראל בפניו ר״ל בעיניו יראה השפלת והכנעת גאונו : **יכשלו בעונם.** ויבא עליהם מכשול בגמול עונם : **גם יהודה וגו׳.** בעת ימולא סאתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וענה.** ענין הכנעה והשפלה כמו מאנת לענות מפני (שמות י) : **גאון.** מלשון גאוה ורוממות : (מצודת ציון)

{ו} בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃

רש״י **בצאנם ובבקרם.** בקרבנותיה׳: **חלץ.** נשמט כמו (שמואל ב ב) וקח לך את חליצתם בגדים שתשמיט מעליהם: (רש״י)

מצודת דוד **בצאנם.** עם כי ילכו בני יהודה אל בה״מ לחלות פני ה׳ עם הבאת קרבנות עכ״ז לא יהיה נמצא להם כי חלץ מהם וסר שכינתו מביניהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חלץ.** ענין השמטה והסרה כמו צדיק מצרה נחלץ (משלי יא) : (מצודת ציון)

{ז} בַּיהוָה בָּגָדוּ כִּי בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת חֶלְקֵיהֶם׃ **(ס)**

רש״י **בנים זרים ילדו.** שנתחתנו עם עכו״ם: **יאכלם חדש.** חדש אב: (רש״י)

מצודת דוד **בה׳ בגדו.** מרדו בה׳ כי ילדו בנים זרים כי לקחו בת עובדי כוכבים והבנים הולכים אחר האם וילדו א״כ בנים הזרים מהם : **עתה.** ר״ל בזמן קרוב הנה החדש המוכן להם הוא חדש אב הוא יאכל אותם ואת חלקת שדותיהם ר״ל בימי החדש הזה יקבלו גמולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חלקיהם.** כן יקרא אחוזת השדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז) : (מצודת ציון)

{ח} תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין׃

רש"י **תקעו שופר.** שיזהרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליה׳: **הריעו בית און.** לאחריך הגיים הולך אתה בנימין זאת הריעו בבית און וי"ת תקעו שופר בשורת חרב באה בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לסור מאחרי כגון ירבעם וחביריו הריעו עליהם און ושבר גדול: **אחריך בנימין.** על שאחרתם וחזרתם אחור מלעלו׳ לרגל לב"המ שהוא בחלקו של בנימין: **אחריך בנימין.** על איחורך את בנימין: (רש"י)

מצודת דוד **תקעו שופר.** להזהירם מחרב הגייסות הבאים : **חצוצרה.** מוסב על תקעו לומר תקעו בחצוצרות ברמה להיות נשמרים מהחרב : **אחריך בנימין.** ר"ל כי האויב הולך אחריך להלחם בך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חצוצרה.** שם כלי נגון : **הריעו.** מל׳ תרועה והרמת קול : (מצודת ציון)

{ט} אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה׃

רש"י **לשמה תהיה ביום תוכחה.** וכשאבא להתווכח עמהם יקומו ויהיו תוהים ואין מענה בפיהם למה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה: **אפרים לשמה וגו׳.** בשבטי ישראל הודעתי נאמנה ר׳ אבוהו בשם ר׳ אחא ב"ר חנינא אמר ביום שיתווכח עמהם הקב"ה בדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטים הודעתי שהדין דין אמת אתה מולא כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים יש בדבר חס ושלום אין משוא פנים אלא עליין לא נתמלאה סאתם כיון שחטאו גלו אז שמעו עשרת השבטים מאין מענה בפיה׳ ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנא׳ בשבטי ישראל הודעתי נאמנה: (רש"י)

מצודת דוד **ביום תוכחה.** ביום שאתוכח עמהם על רוע מעשיהם : **בשבטי ישראל.** בהפורעניות שאביא על שבטי ישראל בזה הודעתי האמנת דברי שכן היה כמו שאמרתי עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לשמה.** מלשון שממון : **תוכחה.** מל׳ ויכוח : (מצודת ציון)

{י} הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם עֶבְרָתִי׃

רש"י **כמסיגי גבול.** כלל' המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחוז בדרכי ישראל חבריה' המלכים לפיכך עליהם אשפוך וגומר וכמשמעו היו גוזלים שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי: (רש"י)

מצודת דוד **היו שרי יהודה.** ועכ"ז לא לקחו שרי יהודה מוסר ואחזו בדרכי עשרת השבטים כמו מסיג גבול רעהו לאחוז משלו ולכן גם עליהם אשפוך כמים עברתי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כמסיגי גבול.** אמר בל' שאלה כמי שמחזיר הסימן לתוך שדה חבירו להרחיב גבולו כמ"ש לא תסיג גבול רעך (דברים יט) : **עברתי.** מל' עברה וזעם : (מצודת ציון)

{יא} עָשׁוּק אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי צָו׃

רש"י **עשוק אפרים.** ביד העכו"ם: **רצוץ משפט.** מיוסר ביסורים ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי צוואות חדשות של נבלי הבעל: (רש"י)

מצודת דוד **עשוק.** הלא ראו שאפרים עשוק ביד האויב וכתות במשפט פורעניות על כי רצה ללכת אחר אותה צוואה של ירבעם בדבר עגלי הזהב ולא שעשה מחמת אונס כ"א גם הוא חפץ בזה ועם כי יהודה ראה העון והגמול ולא לקח מוסר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עשוק.** ענין שדידה וגזל : **רצוץ.** ענין שבירה וכתיתה כמו עשוק ורצוץ (שם כח) : **הואיל.** ענין רצון כמו ויואל משה (שמות ב) : **צו.** מל' צואה : (מצודת ציון)

{יב} וַאֲנִי כָּעָשׁ לְאֶפְרָיִם וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה׃

רש"י **וכרקב.** תולעת האוכל העץ ושוחקו: (רש"י)

מצודת דוד **ואני כעש.** לכן כמו שאהיה כעש לאפרים לכלותו ולאבדו כן אהיה כרקב לבית יהודה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כעש.** היא הרמה האוכלת הבגדים כמו כבגד יאכלם עש

(ישעיה נא) : **וכרקב.** תולעת הגדלה בעץ נרקב : (מצודת ציון)

{יג} וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר׃

רש"י מזורו. לשון חולי: **וילך אפרים אל אשור.** זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד וישב וימרוד (מלכים ב יז): **וישלח.** יהודה: **אל מלך ירב.** זה אחז שנתן שוחד לתגלת פלאסר לעוזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליה (מלכי׳ ב טז): **והוא לא יוכל לרפוא לכם.** מהרבה גדודים מפלשתי׳ וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים (ב כד) כי חלק אחז את בית ה׳ ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: **ולא יגהה מכם מזור.** לא יסור מכם מכאוב ואומר אני שהוא מן התיבות ההפוכות ל׳ כאשר הוגה מן המסלה (שמואל ב כ) הורו והוגו מלב (ישעיה נט) הגו סיגים מכסף (משלי כה): (רש"י)

מצודת דוד **וירא.** וכאשר יראה אפרים בזמנו את חלי צרותיו ויהודה בזמנו מכת מכאובו : **וילך אפרים.** הוא הושע בן אלה ששלח אל מלך אשור שיהיה לו לעבד : **וישלח.** על יהודה הנזכר יאמר כי אחז שלח למלך אשור לעזור לו מול רצין ופקח כמ״ש (במ״ב טז) : **לא יוכל לרפוא.** ר״ל לא יהיה לך לעזר : **ולא יגהה.** לא ירפא מכם המכה ר״ל לא יציל אתכם מהרעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מזורו.** כן נקרא המכה ע״ש שזורים עליה אבק מסממני׳ המרפאין וכן ישימו מזור תחתיך (עובדיה א) : **ירב.** הוא אשור ויקרא בשני השמות וכן מנחה למלך ירב (לקמן י) : **יגהה.** ענין רפואה כמו ייטב גהה (משלי יז) : (מצודת ציון)

{יד} כִּי אָנֹכִי כַּשַּׁחַל לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל׃

רש"י אשא ואין מציל. אשא את הטרף: (רש"י)

מצודת דוד **כי אנכי.** כי אני אהיה כשחל מול אפרים וגו׳, ואני אטרפם ואלך לי עם הטרף ואשא אותם ואין מי מציל מידי ר״ל אם אני אחפוץ ברעתם מה יעזור להם אשור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כשחל.** וככפיר. הם שמות האריה : (מצודת ציון)

{טו} אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי׃

רש"י **אלך.** אסתלק מהם ואשובה אל השמים: **עד אשר יאשמו.** יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם: **ישחרונני.** יבקשונני: (רש"י)

מצודת דוד **אלך.** אסלק מהם שכינתי ואשובה אל מקומי השמים : **עד אשר יאשמו.** שיכירו בעצמם שהם אשמים ויבקשו פני למחול להם : **בצר.** הנה בעת יצר להם ידרשו אותי ולא יחזקו לבבם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישחרונני.** ענין דרישה כמו שוחר טוב (שם יא) : (מצודת ציון)

הושע פרק-ו

{א} לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃

רש"י **לכו ונשובה.** יאמרו לכו ונשובה וגו': **יך ויחבשנו.** יך ל' הווה הוא, הוא מכה אותנו והוא יחבשנו: (רש"י)

מצודת דוד **לכו ונשובה.** מוסב למעלה לומר הנה בעת יצר יאמרו כה זה לזה לכו ונשובה אל ה' : **כי הוא טרף.** ולא בכח ידו גבר האויב : **וירפאנו.** והוא ירפא אותנו כי הכל ממנו ובידו : **יך.** הוא הכה אותנו והוא יניח תחבושת על המכה וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לכו.** הוא ענין לשון זרוז : **יך.** מלשון הכאה : **ויחבשנו.** ענין קשירת המטלית על המכה והשבירה כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד) : (מצודת ציון)

{ב} יְחַיֵּנוּ מִיּוֹמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִימֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃

רש"י **יחיינו מיומים.** יחזקנו משתי פורענות שעברו עלינו משתי מקלקות

שחרבו: **ביום השלישי.** בבנין בית השליש יקימנו: **מיומים.** משתי עתים שעברו עלינו: **ביום השליש.** בעת השליש: (רש"י)

מצודת דוד **יחיינו מיומים.** הנה שלח לנו רפואה משני העתים שעברו עלינו הוא גלות מצרים וגלות בבל : **ביום השלישי.** בעת השלישי בגאולה העתידה יקימינו מן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם כי לא נבוא עוד לגולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יחיינו.** ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה) : **מיומים.** ר"ל מהעתים : (מצודת ציון)

{ג} וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת יְהוָה כְּשַׁחַר נָכוֹן מוֹצָאוֹ וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ :

רש"י **לדעת את ה'.** באמת ובתמים נכונים כשחר זה אשר נכון מוצאו: **ויבא כגשם לנו.** כגשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו: **יורה ארץ.** ירוה ארץ: (רש"י)

מצודת דוד **ונדעה.** אז נדעו איך נרדפה לדעת את ה' : **כשחר נכון מוצאו.** ר"ל כמו הבוקר כשרואה האדם תחלת אורו הוא בטוח שיצא השמש על הארץ ויראוה כן יהיה הרודף לדעת את ה' נכון ובטוח שימצאהו : **ויבוא.** רב טוב יבוא לנו כמרבית מי הגשם וכמלקוש המרוה את הארץ ומשביעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נרדפה.** אמר בלשון שאלה על מרבית ההשתדלות : **כשחר.** היא אור הבוקר : **נכון.** ברור ומובטח : **מוצאו.** מל' יציאה : **כמלקוש.** הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות כמו כעב מלקוש (משלי טז) : **יורה.** ענין שביעה כת"י והוא הפוך כמו ירוה שהוא ענין שביעה כמו כגן רוה (ישעיה נח) : (מצודת ציון)

{ד} מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ :

רש"י **מה אעשה לך.** מפני מדת הדין איך אוליא משפטיך לאור: **וחסדכם כענן בוקר.** כל טובתכם ולקחתכם אינה כלום: (רש"י)

מצודת דוד **מה אעשה לך.** ר"ל אבל אתה הואיל ואינך שב אלי מהו הטובה

והתרופה שאעשה לך הלא אין לכם זכות כי חסדכם היא כענן בוקר שאין מביא הגשם כי כן אתם מראים חסד ואין כל מאומה : **וכטל.** כמו הטל היורד בהשכמה שבחום השמש יפסק וא״כ משכים בבוקר והולך מיד כן אתם אף אם תעשו מה מן הישר לא תאחזו בה זמן מרובה : (מצודת דוד)

{ה} עַל כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא׃

רש״י **על כן חצבתי בנביאים.** על אשר חצבתי עליהם דברי על ידי הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתים באמרי פי בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן, ע״כ כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית לג) כי על כן לא נתתיה לשלה בני (שם לח): **ומשפטיך אור יצא.** בתמיה ואיך אוכל לשאת לכם פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך: (רש״י)

מצודת דוד **על כן.** הואיל וכן דרכיכם לכן חצבתי לכם דברי ע״י הנביאים להיישיר אתכם לדרך הנכוחה אבל לא הועלתי כי הרגתי את הנביאים ע״י אמרי פי ר״ל הנבואה היתה סבה להיות נהרגים על ידכם כי כן הרגו את זכריה ואת אוריה על שנבאו בדבר ה׳ : **ומשפטיך.** ואיך א״כ יצא משפטיך לאור להצטדק בדין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חצבתי.** ענין כריתת אבנים כמו חוצב בהר (מ״א ו) ואמר בלי שאלה על גזרת הדברים וחתוך האמרים : **אור.** דרך המקרא לכנות הטובה בשם אור וכמו שמכנה הרעה בשם חושך : (מצודת ציון)

{ו} כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זָבַח וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלוֹת׃

רש״י **ודעת אלהים.** חפצתי מעולות: (רש״י)

מצודת דוד **ולא זבח.** ולא תצדקו א״כ בעבור הבאת הזבחים : **מעולות.** ר״ל חפצתי יותר מעולות : (מצודת דוד)

{ז} וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית שָׁם בָּגְדוּ בִי׃

רש״י **כאדם.** כאדם הראשון: **שם בגדו בו.** בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו בי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי: (רש״י)

מצודת דוד **כאדם.** כמו אדם הראשון שהמקום הכניסו לג״ע ועבר על מצות ה׳ ואכל מעץ הדעת כן המה עברו בריתי ובגדו בי ובהארץ אשר נתתי להם וכאומר לכן כמו שגרשתי את אדם מג״ע כן אגרשם מארצם : (מצודת דוד)

{ח} גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם׃

רש״י **עקובה מדם.** מליאה לורדי רליחה כמו ואת עקבו (יהושע ח). ויעקבני (ברא׳ כז): (רש״י)

מצודת דוד **קרית.** עיר מלאה אנשים פועלי און : **עקובה מדם.** מלאה אורבים לשפוך דם נקי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עקובה.** ענין מארב ואורב כמו ואת עקבו מים (יהושע ח) : (מצודת ציון)

{ט} וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שְׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ׃

רש״י **וכחכי איש גדודים.** וכאסיפת איש ליד דגים האוספים בחכה יחד כן חכי גדודיהם חבורות כהניהם המתחברי׳ ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד: **כי זמה עשו.** כי עצה היא אשר נתיעצו לפני אסיפת׳ לאיז׳ מקום ילכו לרצח ולשלול שלל, וכחכי איימדור״ש בלעז ואף בל׳ משנה חכי ל׳ חיבור הוא (ב״ק קי״ט, יע״ש) ולא יטיל בו יותר משלשה חכין הם תפירות שהסורק מחבר בהן שני רצשין מן הבגד יחד כשחובטו במקלות ולשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשיש בהם חבור אדם הנאספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והרצשון מדברי ר״מ שליח לבור ז״ל: **שכמה.** לשון כת אחת: (רש״י)

מצודת דוד **וכחכי וגו׳.** כמו שגדודי הלסטים מחכים איש עובר דרך לשלול אותו כן הוא חבורה של כהנים ירצחו בדרך כולם שכם א׳ ובדעה אחת : **כי זמה עשו.** כאומר לא רציחה ממש בידים כי הם ירצחו במעשיהם התעובים והמגונים ובהם מסבבים אבדן נפשות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וכחכי.** ענין תקוה כמו וחכיתי לה׳ (ישעיה ח) : **גדודים.** מרבית אנשים יחד קרוי גדוד : **חבר.** מל׳ חבורה וסיעה : **שכמה.** ר״ל צד אחד ודעה אחת כמו לעבדו שכם אחד (צפניה ג) : **זמה.** מעשה תעוב ומגונה : (מצודת ציון)

{י} בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי (שעיריה) שַׁעֲרוּרִיָּה שָׁם זְנוּת לְאֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃

רש"י **שערוריה.** י"ת ל' שינוי ששינו את דרכם וכן שמה ושערוריה (ירמיה ה): (רש"י)

מצודת דוד **שערוריה.** דבר מגונה ומאוס : **שם זנות לאפרים.** ר"ל כי שם ראיתי זנות לאפרים אשר יזנה אחר עגלי הזהב ושם נטמא ישראל כי כולם נגררו אחר העגלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שערוריה.** ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערוריה (ירמיה ח) : (מצודת ציון)

{יא} גַּם יְהוּדָה שָׂת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי׃ **(פ)**

רש"י **גם יהודה.** אף הוא הואיל וקלקל: **שת.** המשית זמן פורענות לה: **קציר.** עת סילוקה וגלותה כמו עוד מעט ובאה עת הקציר לה (שם נא) בפורענות בבל בספר ירמיה: **בשובי שבות עמי.** בהוכיח אותם לשובב משובותם: **שבות עמי.** לשון משובה נערו' ויולדות איינווייזור"א בלע"ז וכן בנים שובבים (שם ג) הבת השובבה (שם לא): (רש"י)

מצודת דוד **גם יהודה.** ר"ל לא די שחטאת אתה ישראל אלא שגם יהודה עשה לך קציר וסעיף להוסיף על העברות ר"ל גם הוא אחז בדרכך כשהיה בלבי להשיב מהגולה בני השבי של עמי וכאומר עם כי היה בלבי לרחמם הנה לא ארחמם כי בני יהודה הבעירו חמתי במה שאחזו בדרכי ישראל לעבוד עבודת כוכבים כמותם והם היו סיבה לזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שת.** ענין שימה : **קציר.** ענף וסעיף כמו ועשה קציר (איוב יד) : **שבות.** מלי שבי הגולה : (מצודת ציון)

הושע פרק-ז

{א} כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עֲוֹן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן כִּי פָעֲלוּ שָׁקֶר וְגַנָּב יָבוֹא פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ׃

רש"י כרפאי לישראל. כשאני חפץ להושיעם ולרפאות עוונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגנבים מהם תמיד באים וגונבים ממון חביריהם ואף פושטי׳ גדוליהם בלסטיות ללסטם את הבריות: (רש"י)

מצודת דוד **כרפאי.** כאשר עלה בלבי לרפאות את ישראל מחלי צרתם אז נגלה עון אפרים ורעות שומרון אשר פעלו שקר ר"ל מיד בא העון ומקטרג עליהם : **וגנב יבוא.** גנב אחד מהם מזדון לבו יבוא ויפשוט בגדי גדוד אנשים בחוץ לעין כל ולא יפחוד ממי ואם כי בתחילה היה גנב לעשות מעשהו בסתר לבסוף יעשה בפרסום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פשט.** ענין הסרת המלבוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו) : (מצודת ציון)

{ב} וּבַל יֹאמְרוּ לִלְבָבָם כָּל רָעָתָם זָכַרְתִּי עַתָּה סְבָבוּם מַעַלְלֵיהֶם נֶגֶד פָּנַי הָיוּ׃

רש"י ובל יאמרו ללבבם. אינן נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני: (רש"י)

מצודת דוד **ובל יאמרו ללבבם.** אינם חושבים בלבבם שאני זוכר כל רעת׳ הנה עתה מעשיהם הרעים מקיפים אותם מסביב והמה נגד פני ורואה אני אותם : (מצודת דוד)

{ג} בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים׃

רש"י ישמחו מלך. מלכם חפץ ברעה שהם עושים: (רש"י)

מצודת דוד **ברעתם.** במה שעושים את הרעה משמחים את מלך ישראל כי כשר הדבר לפניו וחפץ בזה : **ובכחשיהם.** במעשה השקרים משמחים את השרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובכחשיהם.** בשקריהם : (מצודת ציון)

{ד} כֻּלָּם מְנָאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר בֹּעֵרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת מֵעִיר מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד חֲמְצָתוֹ׃

רש"י **בוערה מאופה.** שהוסקה מיל הנחתום כן ילרס בוער בקרבם: **ישבות מעיר.** י"ת מה שתירגם ואיני יכול לייסד בו לשון המקרא ולפי משמעו ישבות ילרס הרע שהיה מעירם: **מלוש בלק עד חומלתו.** משחשב בלבו את הרעה כילד יעשה אותה הוא שובת ויש עד הבוקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שובת מלוש בלק עד שהחמילה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר (במיכה ב) הוי חושבי און ופועלי רע כל משכבותם באור הבקר יעשוה: (רש"י)

מצודת דוד **כמו תנור.** חמום הזנות בוער בהם כמו תנור הבוער מהיסק האופה : **ישבות מעיר.** היצר המעיר אותם לזנות ישבות מלישת הבצק עד שיתחמץ שיהא ראוי לאפותו, ר"ל אינו בטל מן הזנות מעת שחשב כ"א עד שיהיה ספק בידו לעשות ולא יותר ולפי שהמשילו אל התנור אמר לשון הנופל בתנור שאין התנור בטל מן האפיה כי אם עד שיתחמץ העיסה ולא יותר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בוערה.** מלי' הבערה והיסק : **ישבות.** ענין מניעה ובטול : **מעיר.** מלשון התעוררות : **מלוש.** מלשון לישה והוא עשיית העיס' כמו לושי ועשי עוגות (בראשית יח) : **בצק.** עיסה כמו את בצקו (שמות יב) : **חומצתו.** מלי' חמץ : (מצודת ציון)

{ה} יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מִיָּיִן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לֹצְצִים׃

רש"י **יום מלכנו.** ביום שהיה ממליכין את מלכיהם: **החלו שרים.** נעשו שרינו חולים: **חמת מיין.** מחום היין הבוער בם והמלך מושך ידו מן הטובי' והכשרים להתחבר את לוצים: (רש"י)

מצודת דוד **יום מלכנו.** ר"ל ביום שמחת מלך ישראל כיום הלידה או יום המלכתו אז נעשו השרים חולים בעבור נאדות מהיין כי הרבו למלאותם לשתיה ונעשו חולים מרבוי השכרות : **משך ידו.** כ"א משך ידו מתקון המדינה להתחבר עם הלוצצים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **החלו.** מלי' חלי : **חמת.** הוא נאד וכן וחמת מים (בראשית כא)

: **לוצצים.** מלי' לץ : (מצודת ציון)

{ו} כִּי קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵיהֶם בֹּקֶר הוּא בֹּעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה׃

רש"י **כי קרבו כתנור לבם בארבם.** הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות: **כל הלילה ישן אופיהם.** נחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה: **ישן אופיהם.** כלומר על הבוקר ישנים ולבוקר בוערים כאש על שגמרו את רעתם: (רש"י)

מצודת דוד **כי קרבו.** אשר הקריבו והכינו לבם לארוב זה על זה כמו שהאופה מכין התנור להסקה : **ישן אופיהם.** האופה ישן הוא כל הלילה וכאשר יאיר הבוקר הוא מבעיר שלהבת בתנור כדרך האש המעלה להב ר"ל בעוד שאין סיפק בידו לעשות הוא שבת ונח אבל מיד כשיהי' לאל ידו לעשו' מיד עושהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קרבו.** ר"ל הכינו : **בארבם.** מלי' אורב : **אופיהם.** מלי' אפיה : (מצודת ציון)

{ז} כֻּלָּם יֵחַמּוּ כַּתַּנּוּר וְאָכְלוּ אֶת שֹׁפְטֵיהֶם כָּל מַלְכֵיהֶם נָפָלוּ אֵין קֹרֵא בָהֶם אֵלָי׃

רש"י **ואכלו את שופטיהם.** הרגו את סנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהם נפלו לפי שאין קורא בהם אלי ובירושלמי במסכת ע"ז דרשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו שרים חמת מיין כמו שמפורש אתון לגביה אמרין ליה קום עבד לן עכו"ס אמר לון השתא עתי רמשא הוא וכל עמא שתיין כלומר עת שכרות הוא שמא עכשיו שכורים אתם ומחר תחזרו בכם איזלון ואיתו בלפר' אזלו ואתו בלפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו' אמר לון אנא דחיל מן סנהדרין דילכון אמרון ליה אנן קטלינן לון הדא היא ואכלו את שופטיהם: **משך ידו וגו'.** כל הוה חמי בר נש כשר הוה מותיב גבוי תרין ליצנין ואינון אמרין לו איזה דור חביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר ואינון אמרין לו ולא עבדין עכו"ס והוא אמר לון אגב דהוו חביבין לא איתענשון ואינון אמרין לו חש דמלכא בעי למעבד כן דוס שהמלך רולה לעשות כן: (רש"י)

מצודת דוד **יחמו כתנור.** היצר מחממם לעבירה כתנור בוער׳ : **ואכלו.** הרגו את הסנהדרין על שמיחו בידם ולכן נפלו כל מלכיה׳ ועכ״ז אין בהם מי שיקרא אלי לשוב מדרכו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יחמו.** מל׳ חום : **ואכלו.** ר״ל הרגו : (מצודת ציון)

{ח} אֶפְרַיִם בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם הָיָה עֻגָּה בְּלִי הֲפוּכָה׃

רש״י **יתבולל.** יבולבל בגולה בין האומות: **עוגה בלי הפוכה.** תירגם יונתן כחררה דעד דלא איתהפכת איתאכלת עוגה חררה שאופין על הגחלים: (רש״י)

מצודת דוד **הוא יתבולל.** הוא התערב בין העכו״ם ולמד מעשיהם : **עוגה בלי הפוכה.** כחררה הנאפת על הגחלים כשאינם מהפכים אותה מעבר אל עבר שאז היא נשרפת מקצתה ואינה אפויה מקצתה כן הוא אינו מתבונן במעשיו להיות על צד השווי והיושר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יתבולל.** מל׳ בלבול וערבוב כמו שם בלל ה׳ (בראשית יא) : **עוגה.** חררה וכן ועשי עוגות (שם יח) : (מצודת ציון)

{ט} אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ וְהוּא לֹא יָדָע גַּם שֵׂיבָה זָרְקָה בּוֹ וְהוּא לֹא יָדָע׃

רש״י **והוא לא ידע.** לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנא׳ (מלכים ב יג) כי לא השאיר ליהואחז וגומר ושימם כעפר לדוש ואעפ״כ לא חזר ירבעם בנו מדעת (מרעת ס״א) אביו: **גם שיבה זרקה.** תרגום יונתן אף חליפותא מטתינון ואינון לא מסתכלין: (רש״י)

מצודת דוד **אכלו זרים.** העכו״ם לקחו מארצו ואינו משים על לב כאלו לא ידע מזה : **גם שיבה זרקה בו.** נזרקה בו תשות כח מול האויב כאיש שיבה ואינו משים על לב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שיבה.** הוא עוד יותר מזקנה : **זרקה.** ר״ל נזרקה : (מצודת ציון)

{י} וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְלֹא שָׁבוּ אֶל יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בִקְשֻׁהוּ בְּכָל זֹאת׃

רש"י **וענה גאון ישראל בפניו.** וימאך יקרא דישראל ואינון חזן ל' עוני ואין וענה זה ל' עתיד אלא ל' עבר כמו וקרא זה אל זה (ישעי' ו) שמעתי שקרא זה אל זה וכמו ועשה לו כתונת פסים (בראשי' לז) ואף זה לשון עבר כבר נמעטו ונשפלו ובכל זאת לא שבו אל ה': (רש"י)

מצודת דוד **וענה.** יכנע : **גאון ישראל בפניו.** ר"ל בעיניו ראה השפלת והכנעת גאונו ועכ"ז לא שבו אל ה' : **בכל זאת.** עם כל הפורעניות הזאת הבאה עליהם לא בקשוהו ועדיין לא לקחו מוסר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וענה.** ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י') : **גאון.** מלשון גאוה ורוממות : (מצודת ציון)

{יא} וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב מִצְרַיִם קָרָאוּ אַשּׁוּר הָלָכוּ׃

רש"י **אין לב.** להבחין מה טוב להם ומה רע להם: **מצרים קראו.** לאותם שהרעו להם מעולם הם קוראים לעזרה: **אשור הלכו.** אל מלך אשור הלכו שיעזור להם: (רש"י)

מצודת דוד **כיונה פותה.** כיונה הנפתה בקלות כאלו היא בלא לב כי תמהר לרדת אל הרשת לאכול מן הזרעים שבה ואינה מבחנת כי שם תלכד כן הוא אפרים כי קראו למצרים לבוא לעזרתם והלכו לאשור לחסות בצלו ולא יבינו שהוא לרעתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פותה.** מל' פתוי ולכן יקרא הסכל פתי כי הוא נפתה בקל : (מצודת ציון)

{יב} כַּאֲשֶׁר יֵלֵכוּ אֶפְרוֹשׂ עֲלֵיהֶם רִשְׁתִּי כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אוֹרִידֵם אַיְסְרֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם׃ **(ס)**

רש"י **כאשר ילכו.** למצרים אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים שהנשר והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין אותו לארץ כן אורידם במצרים על ידי נבוכדנצר: **איסירם כשמע לעדתם.** אביא עליהם יסורים ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל נא בעדנו וגו' (ירמיה מב) ויגד לנו ה' אלהיך וגומר אם טוב ואם רע וגו' ואמר להם אם שום תשימו נפשיכם לשוב מצרים והיתה החרב אשר את' ירא ממנה

שם תשיג לתכם וכל הענין: **איסירם.** לשון ייסורין ומנחם פי׳ ל׳ קשר ומוסרותיך לנתק (ירמי׳ ל) לשל לונש פתר ל׳ ייסורין כמו (ויקר׳ כו) ליסר לתכם ונוסף היו״ל השני דאיסירם כאשר נוסף בייסירו ועפעפיך ייסירו נגדך (משלי ד). ל״א כעוף השמים הנלכל ברשת התלויה על כלונסות ולאחר שהם ברשת מורילין הרשת: (רש״י)

מצודת דוד **כאשר ילכו.** למצרים ולאשור לבקש עזרה : **אפרוש וגו׳.** ויפלו בה בדרך מהלכם ר״ל ההליכה ההיא תהיה להם למכשול : **כעוף וגו׳.** דרך העוף הנלכד ברשת התלויה ממעל לנפול ולרדת לארץ עם הרשת ולכן המשילם לעוף ואמר אורידם לארץ כי ילכדו ברשת ויפלו עמה לארץ : **איסירם.** אייסר אותם כפי שהשמעתי לעדתם במדבר דברי האלות הכתובה בתורה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **איסירם.** מלי׳ יסורין : (מצודת ציון)

{יג} אוֹי לָהֶם כִּי נָדְדוּ מִמֶּנִּי שֹׁד לָהֶם כִּי פָשְׁעוּ בִי וְאָנֹכִי אֶפְדֵּם וְהֵמָּה דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים :

רש״י **ואנכי אפדם.** אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיה שקר אתה מדבר (שם מג) לא שלחך ה׳ לאמר אל תבואו מצרים: (רש״י)

מצודת דוד **נדדו ממני.** נדדו ללכת ממני : **שוד להם.** השודד יבוא עליהם והוא אשור : **ואנכי אפדם.** בלבי היה לפדותם מצרתם אבל המה דברו עלי כזבים כי כחשו בהשגחתי כמו שנאמר ויחפאו בני ישראל וכו׳ (מלכים ב יז) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נדדו.** ענין הנעה : **שוד.** ענין עשק וגזל : **אפדם.** מלשון פדיון : (מצודת ציון)

{יד} וְלֹא זָעֲקוּ אֵלַי בְּלִבָּם כִּי יְיֵלִילוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם עַל דָּגָן וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי :

רש״י **כי יילילו על משכבותם.** כי על כן תבא להם יללה כך ת״י: יתגורלו. יש להם מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרלו בי: (רש״י)

מצודת דוד **כי יילילו.** כאשר הם מיללים על משכבותם בוכים ומתרעמים על צרותם אז אינם זועקים אלי בלבם כי מכחשים בהשגחה : **על דגן.** בעבור חסרון הדגן והתירוש הולכים לשוטט בארצות אחרות לגור שם והמה סרים וממרים בי כי יאמרו מקרה הוא ולא ה׳ פעל כל זאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יילילו.** מלי׳ יללה : **על דגן.** בעבור דגן : **יתגוררו.** מלשון גרות : **יסורו.** מלי׳ סרירה ומרידה : (מצודת ציון)

{טו} וַאֲנִי יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ רָע׃

רש״י ואני יסרתי חזקתי זרועותם. בירלתי על ידי נביאי לשמוע אליהם דמה שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם: (רש״י)

מצודת דוד **ואני יסרתי.** וכאשר קשרתי זרועותם לחזקם היטב הנה המה חשבו עלי רע לומר לא ממנו באה ובין הרעה ובין הטובה חושבים למקרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יסרתי.** ענין קשירה כמו כי אסר נאסרך (שופטים טו) והוא ענין חוזק כי קשירת הדבר הוא חזקו : (מצודת ציון)

{טז} יָשׁוּבוּ לֹא עָל הָיוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם מִזַּעַם לְשׁוֹנָם זוֹ לַעְגָּם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

רש״י יָשׁוּבוּ לֹא עָל. שבו למלרים ולא להועיל להם לכך נקוד על בקמץ כמו (שמואל ב כג) נאם הגבר הוקם על שהוא לשון עילוי ואינו דבוק לתיבה שלאחריו: **הָיוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה.** כשרולה לירות בו חץ לצפון הוא יורה לדרום: **יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם.** יוחנן בן קרח (ירמיה מג) וכל החיילים שבו למלרי׳: **מִזַּעַם לְשׁוֹנָם.** לשון קשה שהשיבו לירמיה: **זוֹ לַעְגָּם.** אשר ילעיגו להם בארץ מלרים למה שבת׳ אלינו כדי להביא עלינו פורעניות והלא כתוב לכם לא תוסיפו לראותם עוד (שמות יד): (רש״י)

מצודת דוד **ישובו לא על.** משימים עצמם לא כנגד העליון יתברך כ״א כנגד המקרה והיו כקשת איש רמיה שלא יורה החץ אל המקום שנפנה בתחלה כ״א בהיפך כן הם אינם תולים הדברים בהשגחה כי פתאום יהפכו עצמם ממנה ומכחישים בה ותולים הכל במקרה : **יפלו.** לכן יפלו שריהם בחרב האויב : **מזעם לשונם.** ר״ל בעבור מה שמדברים בלשונם דברים שהם

לזעם לה׳ כי יכחשו לומר אין ה׳ משגיח : **זו לעגם.** במדה הזאת אחזו בעוד היותם בארץ מצרים כי גם אז כאלו לעגו על האמונה האמתית כי כחשו בהשגחה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **על.** מלשון עליון וכן הוקם על (ש״ב כ״ג) : **כקשת רמיה.** ר״ל איש רמיה כי דרך צייד הרמאי להפנות קשתו לצד אחר לבל תברח החיה ופתאום מהפכה מול החיה ויורה בה : **מזעם.** ענין קצף ועברה : (מצודת ציון)

הושע פרק-ח

{א} אֶל חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל בֵּית יְהוָה יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ׃

רש״י **אל חכך שופר.** שכינה אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא כשופר ואומר עופו ומהרו האויבים כאשר ידאה הנשר ובא אל בית ה׳ אל חכך שופר כאילו השופר נתון אל חכך: (רש״י)

מצודת דוד **אל חכך שופר.** ר״ל הרם קול גדול כאלו שופר נתון אל חכך ותריע בו ואמור הנה האויב ידאה כנשר לבוא על בית ה׳ להחריבה : **ועל תורתי פשעו.** מרדו על דברי התורה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חכך.** מל׳ חיך אשר על הלשון ממעל : (מצודת ציון)

{ב} לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל׃

רש״י **לי יזעקו.** כשתבוא עליהם הרעה: **אלהי ידענוך.** הלא עמך אנחנו וסרסוהו ודרשוהו לי יזעקו ישר׳ אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו: (רש״י)

מצודת דוד **לי יזעקו וגו׳.** סרם המקרא והראוי לי יזעקו ישראל וכו׳ ר״ל ראוי היה שיזעקו לי ישראל ויאמרו אלהי יודעים אנו אותך למשגיח וחומל : (מצודת דוד)

{ג} זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ׃

מצודת דוד **זנח.** ר״ל אבל לא כן עשו כי עזב כל ישראל את הטוב להם ועשה יהודה כדרך שעשו עשרת השבטים כי גם הוא לא פנה אלי ולכן האויב ירדוף אותו׃ (מצודת דוד)

מצודת ציון **זנח.** ענין עזיבה כמו למה זנחתני (תהלים מג)׃ (מצודת ציון)

{ד} הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי הֵשִׂירוּ וְלֹא יָדָעְתִּי כַּסְפָּם וּזְהָבָם עָשׂוּ לָהֶם עֲצַבִּים לְמַעַן יִכָּרֵת׃

רש״י **השירו.** עשו שרים ל״א הסירו את זה ממלוכ׳ והמליכו את זה ובספר המסור׳ מוכיח כן שחברו במסורה כתבין שי״ן וקריין סמ״ך ופתרונו סמ״ך: **למען יכרת.** למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת העושר מהם: (רש״י)

מצודת דוד **הם המליכו.** הנה עשרת השבטים עשו מלכים ולא שאלו ממני כי כל המלכים המליכו מדעתם זולת ירבעם ויהוא׃ **השירו.** עשו שרים בלי ידיעתי׃ **עשו להם.** כאלו הכסף והזהב עצמם עשו העצבים ר״ל בעבור שהיו משופעים בכסף וזהב מרדו בה׳ ועשו הגלולים וא״כ הכסף והזהב היה סבות העצבים׃ **למען יכרת.** העצבים יהיו סיבה שיכרת מהם הכסף והזהב כי האויב יקחום׃ (מצודת דוד)

מצודת ציון **השירו.** מלשון שר׃ **עצבים.** עכו״ם׃ (מצודת ציון)

{ה} זָנַח עֶגְלֵךְ שֹׁמְרוֹן חָרָה אַפִּי בָּם עַד מָתַי לֹא יוּכְלוּ נִקָּיוֹן׃

רש״י **זנח.** הקב״ה לתכס בני שומרון בעון עגלים שבבית אל שמלכי שומרון עובדים שם: **עד מתי לא יוכלו.** להפנות לבם להנקות מאותו טינוף: (רש״י)

מצודת דוד **זנח וגו׳.** אתה שומרון הנה העגל שעבדת לו עזב אותך ולא עזר לך בעת חרה אפי באנשיה׃ **עד מתי.** כאומר הלא ראו שאין בו ממש ועד מתי לא יוכלו לנקות עצמם מטנוף העגל למאס בו׃ (מצודת דוד)

מצודת ציון **נקיון.** מלי׳ נקי וברור׃ (מצודת ציון)

{ו} כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא חָרָשׁ עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן׃

רש"י **כי מישראל והוא.** מכספם וזהבם של כל אחד ואחד הוא גדוי והחרש עשהו והוי"ו של והוא נופל ויש הרבה וי"ו דומין לו (יחזקאל מו) בלאתו וגבאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישראל הזמנתו והכנתו והוא נעשה ויש ליישב הוי"ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמות העגל הראשון: **שבבים.** לנסרי לווחין ולשון ארמית הוא שיבא מכשורא (סנהדרין ז): (רש"י)

מצודת דוד **כי מישראל.** העגל הזה נעשה מישראל מבן אדם לא ממלאכי מעלה : **והוא.** העגל הזה עשהו אומן ולא נעשה פלאים ביצירתו ולכן אין הוא אלהים אלא הוא כשאר יצירה : **כי שבבים.** ר"ל ומסוף הדבר יהיה נראה שאין בו ממש כי האויב ישברו לקיסמין לקחת ממנו צפוי הזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חרש.** אומן : **שבבים.** קיסמין דקים ובדרז"ל שיבא מכשורא (סנהדרין ה) : (מצודת ציון)

{ז} כִּי רוּחַ יִזְרָעוּ וְסוּפָתָה יִקְצֹרוּ קָמָה אֵין לוֹ צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה קֶמַח אוּלַי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלָעֻהוּ׃

רש"י קמה אין לו. לזרע שלהם כלו' לא יצליחו במעשיהם: **אולי יעשה.** אף אם יעשה קמח: **זרים יבלעוהו.** אף אם יצליחו בנכסיהם סופו ליפול ביד זרים: (רש"י)

מצודת דוד **כי רוח יזרעו.** ומסוף הדבר יהיה נראה כאשר זרעו הרוח ויקצרו הסופה ר"ל כמו שקוצרין מה שזורעים כן הם יקבלו גמול לפי המעשה והואיל והמעשה היה רוח ודבר שאין בו ממש כן יהיה הגמול : **קמה אין לו.** זריעתם לא יבא לכלל קמה והמעט שתצמח לא יעשה קמח ואם יעשה מה הנה הזרים יבלעוהו אבל הם לא יהנו מזריעתם ר"ל לא יצליחו במעשיהם ואף מעט ההצלחה שיהיה בידם לאסוף מה מן ההון לא תשאר בידם כי האויב יקחום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וסופתה.** רוח סופה וסערה : **קמה.** כן יקרא אסיפת השבלים כשעדיין עומד בקרקע וכן מגדיש ועד קמה (שופטי' טו) : **אולי.** עניינו כמו אם וכן אולי לא תאבה האש' (בראשית כד) : **זרים.** נכרים : **יבלעוהו.** מלי' בליעה : (מצודת ציון)

{ח} נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עַתָּה הָיוּ בַגּוֹיִם כִּכְלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ׃

מצודת דוד **נבלע ישראל.** הנה נשחת ישראל ועתה היו לבוז בין האומות ככלי שאין בו צורך׃ (מצודת דוד)

מצודת ציון **נבלע.** ענין השחתה כמו בלע ה׳ (איכה ב)׃ **חפץ.** ענין צורך כמו אם כלי אין חפץ בו (ירמיה כב)׃ (מצודת ציון)

{ט} כִּי הֵמָּה עָלוּ אַשּׁוּר פֶּרֶא בּוֹדֵד לוֹ אֶפְרַיִם הִתְנוּ אֲהָבִים׃

רש"י **פרא בודד לו.** נעשו כפרא שהולך בודד לעצמו שולף רוח ממקום למקום לנוד: **התנו אהבים.** י"ת לשון תנים כמו ערוד זה שהולך במדברות שאפו רוח כתנים לקנות להם אוהבים נואפי׳ זרים התנו לאילגרוניו"ט בלע"ז ויש לפרש לשון אתנן: (רש"י)

מצודת דוד **עלו אשור.** לבקש מהם עזרה׃ **פרא.** המה כפרא ההולך בדד ויחידי באות נפש מבלי עצה ומבלי מנהיג׃ **התנו אהבים.** נתנו למלך אשור אתנן דרך אהבה למען יעזור לו׃ (מצודת דוד)

מצודת ציון **פרא.** הוא חמור הבר׃ **בודד.** מל׳ בדד ויחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א)׃ **התנו.** מל׳ אתנן זונה ואמר בל׳ בזיון׃ (מצודת ציון)

{י} גַּם כִּי יִתְּנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלוּ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים׃

רש"י **גם כי יתנו בגוים.** אע"פ שעשו זאת שהתנו אהבים בעכו"ס עתה אקבצם בדא עת גאולתם לא אעכבנה: **ויחלו מעט ממשא מלך שרים.** ויכנעו מעט בגלות׳ בבבל מירלאת משא מלך שרים מעול האומות שהיו בתוכם: (רש"י)

מצודת דוד **גם כי יתנו וגו׳.** אף כי יתנו אתנן אל האומות עכ"ז עתה בזמן קרוב אקבץ את האומות ההם לבוא עליהם למלחמה ולא יועילו עם האתנן׃ **ויחלו מעט.** ר"ל במעט זמן בקרוב יחילו וירעדו ממשא מלך אשור והשרים׃ (מצודת דוד)

מצודת ציון **יתנו.** מלשון אתנן׃ **ויחלו.** מל׳ חיל וחלחלה׃ **מלך שרים.** כמו

מלך ושרים ותחסר הוי״ו וכן כסוס עגור (ישעיה לח) : (מצודת ציון)

{יא} כִּי הִרְבָּה אֶפְרַיִם מִזְּבֵחוֹת לַחֲטֹא הָיוּ לוֹ מִזְּבְחוֹת לַחֲטֹא׃

רש״י כי הרבה אפרים. לפיכך אחילנו ממשא מלך שרים: (רש״י)

מצודת דוד **כי הרבה וגו׳.** ר״ל עשה הרבה מזבחות לחטוא בהן להקריב עליהן לעבודת כוכבים וכן היו לו המזבחות לחטוא בהן כי כן הקריב עליהם לעבודת כוכבים ולא ניחם על מחשבתו : (י : :) **אכתוב וגו׳.** ר״ל על ידי הנביאים שאני שולח עליהם בכל יום להזהירם על הדברים הגדולים והנכבדים שבתורתי כאלו אני כותב אותם להם לבל ישכחו מה אבל בעיניהם יחשבו כאלו הם דברי זר אשר לא ידעוהו מעולם כי מהרו שכחו : (מצודת דוד)

{יב} (אכתוב) אֶכְתָּב לוֹ (רבו) רֻבֵּי תּוֹרָתִי כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ׃

רש״י אכתוב לו. אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם כמו זר נחשבו: (רש״י)

מצודת ציון **רבו.** ענין הגדלה ורוממות כמו כרובם כן חטאו לי (לעיל ד) : (מצודת ציון)

{יג} זִבְחֵי הַבְהָבַי יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ יְהוָה לֹא רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר עֲוֹנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאוֹתָם הֵמָּה מִצְרַיִם יָשׁُובוּ׃

רש״י זבחי הבהבי. זבחי עולתי שהם מהבהבים לפני באש שעל מזבחי: יזבחו בשר ויאכלו. למה לי שמביאים אותם יזבחו להיות להם בשר למאכלם ויאכלום כי איני רוצה אותם: (רש״י)

מצודת דוד **זבחי הבהבי.** עתה ידבר מול יהודה שאחזו בדרכי עשרת השבטים בבטחון הקרבנות שמקריבים במקדש ואמר להם הנה הזבחים מה שאתם מהבהבין ושורפין לפני יותר טוב הוא יזבחו הבשר לעצמן ויאכלו כי ה׳ אינו מקבלם ברצון : **עתה.** ר״ל בזמן קרוב יזכור עליהם המקום את עונם להשיב להם גמול : **ויפקד.** כפל הדבר במ״ש : **המה מצרים ישובו.** כשגלו מארצם ינוסו לשוב למצרים לשבת שם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הבהבי.** ענין חרוך ושרפה, ובדרז"ל שקפלה ולא הבהבה (שבת כח) : **רצם.** מלשון רצון : (מצודת ציון)

{יד} וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת עֹשֵׂהוּ וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת וִיהוּדָה הִרְבָּה עָרִים בְּצֻרוֹת וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ׃ **(פ)**

מצודת דוד **וישכח וגו'.** ר"ל כמו שישראל שכח את ה' המגדלו ומרוממו ובנה היכלות לעבודת כוכבים כן יהודה שכח בה' והרבה ערי מבצר להשגב בהן ולא בטח בה' ולכן אשלח אש בערי הבצורות שביהודה וכאשר אכלה האש ושרפה ארמונותיה של עדת ישראל שעשתה לעבודת כוכבים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עשהו.** המגדלו ומרוממו כמו הוא עשך (דברים לב) : **ויבן.** מלשון בנין : **בצורות.** מל' מבצר : **ארמנותיה.** מל' ארמון והיכל : (מצודת ציון)

הושע פרק-ט

{א} אַל תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל גִּיל כָּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ אָהַבְתָּ אֶתְנָן עַל כָּל גָּרְנוֹת דָּגָן׃

רש"י אל תשמח ישראל. כשאר עכו"ם הקדמונים שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זנית מעלי ואבדת טובות הרבה: **אהבת.** להיות כזונה לקבל אתנן: **על כל גרנות.** כדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן באתננה: (רש"י)

מצודת דוד **אל גיל.** ר"ל אין ראוי לך לשמוח על שום גילה כדרך ששמחים העכו"ם על דבר גילה : **כי זנית.** ולכן מהראוי שתתאונן בכל עת : **אהבת אתנן.** אהבת לקבל אתנן לחזור אחריה על הגרנות ר"ל חזרת על העובדי כוכבים לבקש מהם עזרה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שחוזרת על הגרנות לקחת דגן באתננה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **גיל.** ענין שמחה : **גרנות.** כן נקרא מקום התבואה : (מצודת ציון)

{ב} גֹּרֶן וָיֶקֶב לֹא יִרְעֵם וְתִירוֹשׁ יְכַחֶשׁ בָּהּ׃

מצודת דוד **לא ירעם.** ר״ל לא יהיה להם למאכל כי לא תצמח : **יכחש בה.** ישקר בעדת ישראל ר״ל לא ישפיע לה היין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויקב.** הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה) : **ירעם.** מל׳ מרעה : **ותירוש.** ענבי היין : **יכחש.** ישקר : (מצודת ציון)

{ג} לֹא יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יְהוָה וְשָׁב אֶפְרַיִם מִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר טָמֵא יֹאכֵלוּ׃

רש״י לא ישבו בארץ ה׳. לא יתעכבו בארלס: (רש״י)

מצודת דוד **לא ישבו וגו׳.** כי יגלו ממנה : **ושב.** מפני אויב ינוס למצרים לשבת בה : **ובאשור.** בהיותם בגולה באשור יאכלו מאכל טמא ומאוס כי לא יוכלו לשמור מאכלם בנקיות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **טמא.** ר״ל מתועב ומאוס : (מצודת ציון)

{ד} לֹא יִסְּכוּ לַיהוָה יַיִן וְלֹא יֶעֱרְבוּ לוֹ זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם כָּל אֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ כִּי לַחְמָם לְנַפְשָׁם לֹא יָבוֹא בֵּית יְהוָה׃

רש״י לא יסכו. לשון נסך: לא יערבו לו. לא תהא מנחתם ערובה עליו: כלחם אונים. כלחם גזילה הבא ע״י כח ואונים: כי לחמם לנפשם. ראוי הוא זה להם למאכל ולא לבוא לבית ה׳ ד״א כלחם אוני׳ כלחם אבלים שהוא טמא וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו: (רש״י)

מצודת דוד **לא יסכו.** זה אמר על בני יהודה מעתה אין לו חפץ בנסכיהם ולא ינסכו לה׳ יין וזבחיהם אינם ערבים עליו : **כלחם אונים להם.** הקרבנות הם בעיניו כלחם הבא להם בגזל אשר מטמא ומתעב את האוכלו : **כי לחמם.** הקרבנות שמביאים יותר טוב שיהיה למלא נפשם שהם יאכלוהו ולא יבוא לבית ה׳ כי לא לרצון הוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יסכו.** מל׳ נסך ויציקה : **יערבו.** ענין מתיקות כמו וערבה לה׳ מנחת (מלאכי ג) : **אונים.** ענין גזל הבא בכח ואון וכן וידיו תשבנה אונו (איוב כ) : **לחמם.** גם הבשר יקרא לחם וכן את קרבני להמי (במדבר כח) : **לנפשם.** לעצמם : (מצודת ציון)

{ה} מַה תַּעֲשׂוּ לְיוֹם מוֹעֵד וּלְיוֹם חַג יְהוָה׃

רש"י **ליום מועד.** ליום זמן קבוע להיות האויב נועד לבא עליכ׳: **חג ה׳.** זבח הריגה שיש לו בכם: (רש"י)

מצודת דוד **מה תעשו.** ר"ל מהו הזכות שתנצלו בו ביום הקבוע על תשלום הגמול: **וליום חג ה׳.** ביום שיבוא אליכם מה׳ זבח והריגה מזבחי בהמות החג והוא כפל ענין במ"ש: (מצודת דוד)

מצודת ציון **מועד.** זמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מו): (מצודת ציון)

{ו} כִּי הִנֵּה הָלְכוּ מִשֹּׁד מִצְרַיִם תְּקַבְּצֵם מֹף תְּקַבְּרֵם מַחְמַד לְכַסְפָּם קִמּוֹשׂ יִירָשֵׁם חוֹחַ בְּאָהֳלֵיהֶם׃

רש"י **כי הנה הלכו.** ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכדנצר: **מוף.** מארץ מצרים היא: **מחמד לכספם.** בתי חמדת אוצרות כספם: **קימוש.** חוח. מיני חיות תרגם יונתן: (רש"י)

מצודת דוד **הלכו משוד.** כאשר ילכו מארצם מפני השודד הנה מצרים תקבץ אותם כי שם יבואו עם יוחנן בן קרח כמ"ש בירמיה (מג): **מוף תקברם.** כי שם ימותו ע"י חרב נבוכדנאצר ולא ישובו לארצם: **מחמד לכספם.** בתי חמדתם שהם אוצרות כספם הנה הקימוש יירש אותם כי שם תצמח ובאהליהם תצא החוח: (מצודת דוד)

מצודת ציון **משוד.** מלי שודד ועושק: **מוף.** יתכן שהוא נוף והוא שם מקום במצרים ובאה המ"ם במקום הנו"ן וכן כמהם וכמהן (ש"ב יט): **מחמד.** מלשון חמדה: **קימוש.** מין קוץ: **יירשם.** מלי ירושה: **חוח.** מין קוץ: (מצודת ציון)

{ז} בָּאוּ יְמֵי הַפְּקֻדָּה בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם יֵדְעוּ יִשְׂרָאֵל אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ עַל רֹב עֲוֹנְךָ וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה׃

רש"י **הפקודה.** שיפקדו עונותיכם: **השלום.** תושלמת חודין: **אויל הנביא.** אף מנביאי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזור שתחלתו נביא אמת היה: **ורבה משטמה.** שהקב"ה שונא מעשיכ׳: (רש"י)

מצודת דוד **באו.** הנה עתה באו הימים של זכרון עונותיהם ובאו הימים של גמול תשלומיהם וידעו ישראל כי הן קרבו ובאו : **אויל הנביא.** ר״ל יראו שהנביא השקר המבטיחם השלום שהוא אויל ולא דבר בו ה׳ : **איש הרוח.** הוא הנביא השקר אשר חשבו שיש בו רוח נבואה והוא כפל ענין במ״ש : **על רוב עונך.** בעבור רוב עונך רבה עליך נטירת האיבה מה׳ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הפקודה.** ענין זכרון : **ורבה.** הוי״ו יתירה : **משטמה.** ענין נטירת איבה כמו וישטום עשו (בראשית כז) : (מצודת ציון)

{ח} צֹפֶה אֶפְרַיִם עִם אֱלֹהָי נָבִיא פַּח יָקוּשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו מַשְׂטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהָיו׃

רש״י **צופה אפרים עם אלהי.** הם מעמידין להם נביאיהם הממשיכין אותן ללך עכו״ס שלהם: **נביא פח יקוש על כל דרכיו.** ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם: **משטמה בבית אלהיו.** בבית המקדש הרגו את זכריה וביקשו להרוג את ירמיה כענין שנא׳ (ירמיה כו) משפט מות לאיש הזה וגו׳: (רש״י)

מצודת דוד **צופה אפרים.** צופה יש לאפרים עם האלוה שעשה לעצמו והוא נביא השקר אשר להם המתנבא בשם עבודת כוכבים ואותו הנביא הוא לפח מוקש פרוסה על כל דרכיו של אפרים כי כמו שהפח יפול בו הצפור כן בדברי נביא השקר יפול אפרים : **משטמה בבית אלהיו.** בבית עבודת כוכבים יש לו נטירת איבה כי נביא השקר המתמיד לשבת שם כאלו נוטר לו איבה במה שמתעה אותו לדרך רעה לרע לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צופה.** כן יקרא הנביא וכן צופה נתתיך (יחזקאל ג) : **פח.** רשת : **יקוש.** מלי׳ מוקש : (מצודת ציון)

{ט} הֶעְמִיקוּ שִׁחֵתוּ כִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכּוֹר עֲוֹנָם יִפְקוֹד חַטֹּאוֹתָם׃ **(ס)**

רש״י **כימי הגבעה.** יש אומרים זה גבעת בנימין בפלגש (שופטים ט) ויש אומרים זה גבעת שאול (שמואל א כ״ה) ששאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא: (רש״י)

מצודת דוד **העמיקו שחתו.** העמיקו לעשות הרע ושחתו דרכם כמו בני בנימין בפלגש בגבעה אשר החזיקו ידי עוברי עבירה כי כ״כ נביאי השקר

מחזיקים ידי עוברי עבירה בהבטחת השלום ולכן יזכור עונם לשלם עליהם גמול : (מצודת דוד)

מצודת ציון **העמיקו.** ר״ל הרבו כי כמו דבר העמוק הוא רב מהאדם מהגיע אליו כן כל דבר הרבוי בתכלית קרוי עומק : (מצודת ציון)

{י} כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֲבָם׃

רש״י **כענבים במדבר.** כענבים שהם חביבים במדבר כך חיבבתי את ישראל: **כביכורה בתאנה.** כתאנה מבושלת בעץ התאנה: **בראשיתה.** בתחלת בישול התאנים: **ראיתי אבותיכם.** כן נראו אבותיכם בעיני לחבבם: **וינזרו.** אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה: **לבושת.** לעכו״ם שהיא בשתם: **ויהי שקוצים.** לפני: **כאהבם.** את בנות מואב: (רש״י)

מצודת דוד **כענבים במדבר.** כמו המוצא ענבים במדבר מקום שמה שהם חביבים עליו מאד כן מצאתי את ישראל ר״ל כן היו חביבים עלי בעת מצאתים לי לעם : **כבכורה.** כתאנה המבושלה באילן התאנה ראשונה לכולן שהיא משמחת לב רואיה כן ראיתי אבותיכם ר״ל כן שמחתי כאשר ראיתי את אבותיכם נמשכים אחרי : **המה באו.** וכאשר המה באו אל בעל פעור ופרשו עצמם מה׳ אל הבושת : **ויהיו שקוצים כאהבם.** אז היו שקוצים ומתועבים בעיני כערך אהבתם שאהבתי אותם מתחלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כבכורה.** כן יקרא הפרי שנגמר בשולו וכן בכורי ענבים (במדבר יג) : **וינזרו.** ענין פרישה כמו נזרו אחור (ישעיה א) : **לבושת.** העכו״ם תקרא כן על כי היא לבושת לעובדיה : **שקוצים.** מלשון שקץ ותעוב : (מצודת ציון)

{יא} אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן׃

רש״י **אפרים כעוף יתעופף וגו׳.** אמר הנביא הלואי ויהיו כעוף הזה הגולד מקינו וחלל מפריה ורביה כך יאכלו את זרעם או בשעת לידה או יתעכל בבטן ויפילו או בשעת הריון לא יקלוטו כי מה בלע בגלם את בניהם שהם יגלו ושכלתים מאדם: (רש״י)

מצודת דוד **כעוף יתעופף כבודם.** הכבוד יפרח מהם כמו העוף הפורח מהר

ר״ל לא יהיה נעשה בהם הכבוד הנעשה לילדים בעת הוולדם ובעת הכנסתם בבריתו של אברהם אבינו : **מלדה.** מהם יפרח הכבוד בעת הלידה כי אז ימותו עד לא יבואו לזמן הכנסת הברית ולא ישיגו הכבוד הנעשה אז : **ומבטן.** ומהם יפרח הכבוד בעת יצאו מבטן כי יולדו מתים ולא ישיגו אף הכבוד הנעשה לילדים בעת הוולדם : **ומהריון.** מהם יפרח הכבוד בעת ההריון ר״ל לא יעברו נשותיהם כלל וממילא יפרח הכבוד ואיננו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יתעופף.** מלי עפיפה ופריחה : (מצודת ציון)

{יב} כִּי אִם יְגַדְּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי גַם אוֹי לָהֶם בְּשׁוּרִי מֵהֶם׃

רש״י **כי גם.** לאדות: אוי להם בשורי מהם. כמו בסורי מהן והוא מן מסורות כתבין שי״ן וקריין סמ״ך ד״א כעוף יתעופף כבודם וגו׳ כעוף זה שפורח ואיננו כן יעוף ויברח כל כבודם כל מה שנלטערו בבניהם בליל׳ ובהריון מלידה זה לער לידה ומבטן אלו ימי העיבור ומהריון בשעת תשמיש כל טרחם זה יכלה כילד שהרי כשיגדלו את בניהם ושכלתים: (רש״י)

מצודת דוד **כי אם יגדלו.** אשר אם כמה מהם יגדלו את בניהם וינצלו מהמקרים ההם הנה אשכלם מאדם ר״ל ימותו עד שלא יגיעו לגבול איש כי ימותו עודם קטנים : **כי גם וגו׳.** אשר לבד זה יהיה בכל מעשיהם אוי להם בעת אסיר להפרד מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ושכלתים.** ענין מיתה כמו ושכלה אתכם (ויקרא כו) : **בשורי.** כמו בסורי בסמ״ך והוא מלי הסרה : (מצודת ציון)

{יג} אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְּנָוֶה וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל הֹרֵג בָּנָיו׃

רש״י **אפרים כאשר ראיתי לצור.** בשלוותה מעטיר׳ ועשירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שתולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזובחם לעכו״ם של מולך כן תירגם יונתן: (רש״י)

מצודת דוד **אפרים.** אתה אפרים הנה היית במעלה גדולה כמו שראיתי את צור שהיא שתולה במדורה במעלה גדולה כן היית גם אתה : **ואפרים וגו׳.** ר״ל והנה אפרים מה גמול שלם נתעסק להוציא בניו אל הורג לזבחם

לעכו״ם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שתולה.** ענין נטיעה כמו כעץ שתול (תהלים א) : **בנוה.** ענין מדור : (מצודת ציון)

{יד} תֵּן לָהֶם יְהוָה מַה תִּתֵּן תֵּן לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֹמְקִים׃

רש״י **תן להם ה׳ מה תתן.** הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריאת עולם (בראשית ג) ואל איש תשוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניה׳ ושכלתים: **תן להם רחם משכיל.** בשעה שיולאין לאויר עולם ימותו או ילטמקו שדי אמן שלא יהא להם חלב להניק: (רש״י)

מצודת דוד **תן וגו׳ מה תתן.** ר״ל מה שתתן לאח״ז תן להם מיד וחוזר ומפרש תן להם רחם משכיל וגו׳ ר״ל למה ימותו הבנים בנערותם להרבות אבלם טוב יותר שתתן להם רחם משכיל שנשי אפרים יפילו עוברם מת או שיהיו שדי נשותיהם צומקים ר״ל שלא יתעברו כלל שאז השדים צמוקים ונגובים מבלי לחלוחית חלב כי כשתהר האשה מתחיל לבוא לחלוחית חלב בדדיה ולא זולת ההריון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **משכיל.** מל׳ שכול ומיתה : **צומקים.** יבשים ונגובים ולזה יקראו הענבים היבשים צמוקים כמ״ש ושני צמוקים (ש״א ל) : (מצודת ציון)

{טו} כָּל רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי שָׁם שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסִיף אַהֲבָתָם כָּל שָׂרֵיהֶם סֹרְרִים׃

רש״י **כל רעתם בגלגל.** שם הרבו לעבוד עכו״ם בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרים להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל: **לא אוסיף אהבתם.** לאהוב אותם:

מצודת דוד **כל רעתם בגלגל.** ר״ל הרעה הגדולה שבכל הרעות היא מה שהעמידו עבודת כוכבים בגלגל במקום שעמד המשכן בתחלה : **כי שם וגו׳.** ר״ל אשר שנאתם שיהיו שמה והשנאה הוא בעבור רוע מעלליהם ולכן אגרשם מביתי הוא גלגל שהיה שם בתחלה בית ה׳ ומשכנו : **אהבתם.** לאהוב אותם : **כל שריהם.** כי כל שריהם סוררים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סוררים.** סרים מדרך הטוב ומורדים : (מצודת ציון)

{טז} הֵכָּה אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי (בלי) בַל יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יֵלֵדוּן וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי בִּטְנָם :

רש"י **פרי בל יעשון.** לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בטנם: (רש"י)

מצודת דוד **הכה.** הנה כבר הוכה אפרים במכאובי הצרות ונתייבש שרשם עד שלא יגדלו עוד פרי כדרך האילן שנתייבש שרשו ור"ל נחלש מאד ולא יוליד עוד בנים : **גם כי ילדון.** אף אם כמה מהם ילדון הנה אמית מחמדי בטנם ר"ל הטובים והנחמדים שבהם : (מצודת דוד)

{יז} יִמְאָסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ וְיִהְיוּ נֹדְדִים בַּגּוֹיִם : **(ס)**

רש"י **ימאסם אלהי.** אינגו קללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם: (רש"י)

מצודת דוד **ימאסם.** ה' ימאס בם : **נודדים וגו'.** נדים ונעים בגולה בין הבבליים בין העכו"ם : (מצודת דוד)

הושע פרק-י

{א} גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה לּוֹ כְּרֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוּב לְאַרְצוֹ הֵיטִיבוּ מַצֵּבוֹת :

רש"י **גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו.** ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שאני פרי הטוב והשוה לו: **פרי ישוה לו.** פרי אשר ישוה לו וייטב לו: **כרוב לפריו הרבה למזבחות.** כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלי' למזבחות, ד"א גפן בזוז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכניסיה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום: **הטיבו מצבות.** הרבו מצבות: (רש"י)

מצודת דוד **גפן וגו'.** הנה ישראל הוא כגפן בוקק וריק מבלי רטיבות ולחות כן הוא מבלי תורה ויראת שמים : **פרי וגו'.** וכי מהראוי שהמקום ב"ה ישים לו פרי ר"ל וכי ראוי הוא להשפעה בתמיה : **כרוב.** הלא כפי מרבית פריו והשפעתו כן הרבה לעשות מזבחו' לעכו"ם וכפי מרבית הטובה הבאה לארצו עשו מזבחות טובות ויפות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בוקק.** ענין ריקות כמו בוקק הארץ (ישעיה כד) : **ישוה.** ענין שימה כמו משוה רגלי (תהלים יח) : **מצבות.** הם מזבחות מאבן אחת : (מצודת ציון)

{ב} חָלַק לִבָּם עַתָּה יֶאְשָׁמוּ הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם׃

רש"י **חלק לבם.** ממני: **עתה יאשמו.** הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם ישחית לשון וערפו שם (דברים כא) וערפתו (שמו' יג) ישבור לוארס, ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפי' ישראל עבדו עכו"ם ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (לעיל ד) ושנוי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: (רש"י)

מצודת דוד **חלק לבם.** נחלק לבם ונפרד מן המקום ברוך הוא לכן עתה בזמן קרוב יהיו שממה : **הוא יערוף.** ר"ל המקום ברוך הוא יספיק ביד האויב להשחית מזבחותם ולעשוק מצבותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חלק.** ענין פרוד : **יאשמו.** מל' שממון : **יערף.** ענין השחתה ודוגמתו וערפו שם (דברים כא) : **ישודד.** ענין עשק : (מצודת ציון)

{ג} כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת יְהוָה וְהַמֶּלֶךְ מַה יַּעֲשֶׂה לָּנוּ׃

רש"י **כי עתה.** בדא עליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכינו אשר בטחנו בו לאמר שילא ברשונה וילחם את מלחמותינו אין מועיל לנו כלו': (רש"י)

מצודת דוד **כי עתה.** בזמן שיבא האויב יאמרו הנה אין המלך מועיל לנו ללחום מול האויב כי הואיל ולא יראנו את ה' אם כן מה יוכל המלך להושיע לנו אם אין לנו יראת אלהים כי יראת ה' ויראת המלך קשורה יחד : (מצודת דוד)

{ד} דִּבְּרוּ דְבָרִים אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃

רש"י אלות שוא. השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לעכו"ם של מולך לפיכך יפרח עליהם משפט ייסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי וי"ת על תלמי שדי בעון שמסיגין גבולי שדות תלמי שדי מענית המחרישה קרוי תלם, ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנאמר גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי (לקמן יב) שם יפרח עליה' משפט עוונם ד"א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עובדים עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים תמרורים לעניים ולאביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט (עמוס ו): (רש"י)

מצודת דוד **דברו דברים.** המה מדברים דברים העולה על לבבם מבלי הבחנה ונשבעין לשוא וכורתין ברית לעכו"ם : **ופרח.** לכן יפרח עליהם משפט גמול כמו עשב הראש המר הפורח מהר על תלמי שדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אלות.** מל' אלה ושבועה : **ופרח.** מל' פריחה והצמחה : **כראש.** שם עשב מר כמו ראש ולענה (דברים כט) : **תלמי.** הוא הערוגה הנעשה בחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה) : **שדי.** כמו שדה : (מצודת ציון)

{ה} לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכַן שֹׁמְרוֹן כִּי אָבַל עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמֶּנּוּ׃

רש"י לעגלות בית און וגו'. לפורענות העתידה לבא על עגלי' שבבית אל שהיא נקראת בית און בספר יהושע: יגורו. ירא ממנו שכיניו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה: (רש"י)

מצודת דוד **לעגלות.** בעבור עגלות בית און שנלקחו בשבי יפחדו השוכנים בשומרון באמרם אם לא הגינו על עצמן איך יגינו עלינו : **כי אבל עליו.** על העגל יתאבלו עמו שהאמינו בו וגם הכומרים שהיו שמחים עליו הנה עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו כי כשלוקח בשבי איה כבודו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לעגלות.** יתכן שהיו שם רבים שעשו בדמות העגל שעשה ירבעם ולפי שנלקחו בשבי ותשש כחן כנקבות אמר לעגלות : **בית און.** הוא בית אל וכנהו לגנאי : **יגורו.** ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב) : **וכמריו.** כן יקראו כהני עכו"ם וכן והשבית את הכמרים (מ"ב כג) : (מצודת ציון)

{ו} גַּם אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ :

רש"י **גם אותו לאשור יובל.** זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער ה' את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי (ד"ה א ה) וגו' ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל: **מנחה למלך ירב.** זה שנחריב: **בשנה אפרים יקח.** בשת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה: **ויבוש ישראל.** מאותה עלה שנועצו לעשותם כמו שנאמר (מלכים א יב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב: (רש"י)

מצודת דוד **גם אותו.** כמו שיובא העם בשבי כן יובא גם העגל בשבי לאשור להיות למנחה אל המלך : **בשנה.** אז יקבל אפרים בושת על מה שעבדו ללא אלוה : **ויבוש וגו'.** כפל הדבר במ"ש : **מעצתו.** שייעצו לעשות העגלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יובל.** כמו יובל שי (ישעיה יח) : **ירב.** הוא אשור וכן אל מלך ירב (לעיל ה) : **בשנה.** מלשון בושת : (מצודת ציון)

{ז} נִדְמָה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ כְּקֶצֶף עַל פְּנֵי מָיִם :

רש"י **נדמה.** נשתתק מלך שומרון והרי הוא ככלה שעל פני המים שהוא לושקמ"ל בלע"ז: (רש"י)

מצודת דוד **נדמה שומרון מלכה.** המלך אשר בשומרון נדמה הוא ככצף הם האבעבועות שעל פני המים שעולה למעלה ויתמיד זמן מועט כן המלך לא יתמיד במלכותו כ"א מעט זמן : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נדמה.** מל' דמיון והשואה : **כקצף.** ת"י כרותתא והם כעין אבעבועות ועל כי באים ע"י מהירו' השפיכה מכלי אל כלי ונראה כאלו

השופך מתקצף לזה קרוי בלי קצף : (מצודת ציון)

{ח} וְנִשְׁמְדוּ בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ וְלַגְּבָעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ׃ **(פ)**

רש"י **במות** לון. במות בית לל: **קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם.** שגלו עובדיהן ואין עוד פונה להם: **ואמרו.** ישראל: **להרים כסונו.** שלא ירעונו לויבינו בבשתנו: (רש"י)

מצודת דוד **ונשמדו.** ואז ישמדו הבמות שבבית און שהם היו חטאת ישראל : **קוץ ודרדר.** כי לא יבוא מי שם ויהיו שממה : **ואמרו להרים כסונו.** למען לא יראה מי בבשתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונשמדו.** ענין אבדון : **ודרדר.** מין קוצים וכן וקוץ ודרדר (בראשית ג) : (מצודת ציון)

{ט} מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא תַשִּׂיגֵם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל בְּנֵי עַלְוָה׃

רש"י **מימי הגבעה חטאת ישראל.** חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת בלת לזלת יל מימי גבעת בנימין חטאת ישראל לפי שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מצינו בסדר עולם: **שם עמדו.** באותה מדה לחזו להם מאז: **לא תשיגם בגבעה מלחמה וגו'.** ולפי שהיה עון עכו"ם בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחה ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין וקראם בני עלוה בני גאוה שעשו עצמם עליונים ולא שמעו בקול אחיה' לתת את בני הגבעה ויונתן תרגם על ששאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתייחד לי אחר לשון העברית וגם שארי חידוד הפרשה נופל על ל' הראשון: (רש"י)

מצודת דוד **מימי הגבעה.** ר"ל עון זה היה בידם מימי פלגש בגבעה כי גם אז היה בידם פסל מיכה : **שם עמדו.** במעלה זה עמדו אז : **לא תשיגם.** לכן לא תשיג אותם בגבעה נצחון מלחמה כשנלחמו על בני עולה הם בני בנימין שחזקו ידי עוברי עבירה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עלוה.** הוא הפך מן עולה וכמו כבש כשב : (מצודת ציון)

{י} בְּאַוָּתִי וְאֶסָּרֵם וְאֵסְפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי (עינתם) עוֹנֹתָם׃

רש"י **באותי ואסרם.** לפי רצוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד שוסיהם: **ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם.** לפי שדימה אותם לעגלה כמו שנא' אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימ' יסוריה' לפרה שמייגעין אותה בחרישה ואסרו' בעול המחרישה וסימלוני העול נוקבים ויורדים א' מכאן וא' מכאן אצל שני עיני השור וכן ת"י כמיסר פדנא על תרתין עינוהי פדנא למל בקר: (רש"י)

מצודת דוד **באותי ואסרם.** ברצוני ליסרם וכן אייסרם באמת : **ואספו.** עובדי כוכבים רבים יתאספו לבוא עליהם למלחמה : **באסרם.** בעת אאסיר אותם לשתי מענות המחרישה לחרוש שתיהן יחד לא כדרך החורשים אחת אחת ר"ל כשאביא עליהם רעה כפולה ומרובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **באותי.** מל' תאוה ורצון : **ואסרם.** מל' יסורין : **באסרם.** ענין קשירה : **עוונותם.** כמו מעניתם והוא הקו שיחרוש החורש באורך השדה וחוזר ועושה אחר כמוהו וכן עד כלות השדה כמו האריכו למעניתם (תהלים קכט) : (מצודת ציון)

{יא} וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אֹהֵבְתִּי לָדוּשׁ וַאֲנִי עָבַרְתִּי עַל טוּב צַוָּארָהּ אַרְכִּיב אֶפְרַיִם יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה יְשַׂדֵּד לוֹ יַעֲקֹב׃

רש"י **ואפרים עגלה מלומדה.** פירפויינט"א בלע"ז עשויה חבורות חבורות במלמד הבקר שקורין דיסגולויי"ן בלע"ז כלומר הרבה יסורין הבאתי עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד אוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל ומשמן ולא נכנעה להיות חורשת כלו' לא נכנעו לתורה אלא אחר שרירות לבם: **אוהבתי.** יו"ל יתירה כמו (בראשית לא) גנובתי יום: **ואני עברתי על טוב צואה.** לפיכך אני מביא עליה' מלכים שיתישו את כחם: **ארכיב אפרים יחרוש יהודה וגו'.** אם תרצו שארכיב אפרי' על עכו"ס יחרוש יהודה ויצדד לו (יעקב) לעצמו חרישה של מע"ט כמו שהוא מפרש ואומר נירו לכם ניר וגו': (רש"י)

מצודת דוד **ואפרים.** הנה אפרים הוא כעגלה שמרגילין אותה לעבודתה למשוך בעול ולחרוש והיא אוהבת לדוש למען תאכל מן הדיש ר״ל אני למדתים התורה והמצות והם חפצים בקבול השכר מבלי עשות המעשה : **ואני עברתי.** העברתי ידי : **על טוב צוארה.** ר״ל חפשתי צוארה וראיתי שהיא טובה ושמנה וראוייה לשום העול עליה ר״ל ראיתי שראוי הוא לקבל עליו עול התורה ומצוה. **ארכיב אפרים.** לכן הרכבתי עול התורה על אפרים וגם יהודה יחרוש ר״ל יעסוק במצות : **ישדד לו יעקב.** כל ישראל בכללו יכתת הרגבים לכסות הזרעים בעבורו למען יאכל פריה ר״ל יקיימו המצות לטובתן למען יקבלו שכר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מלמדה.** ענין ההרגל כמו וילמד לטרף טרף (יחזקאל יט) : **אוהבתי.** היו״ד יתירה וטפלה : **לדוש.** מלשון דישה והוא הפרדת התבואה מהקשין : **ארכיב.** אמר בלשון שאלה על הדבר ההושם ממעל : **ישדד.** ענין כתישת הרגבים לכסות הזרעים ממעל וכן יפתח וישדד אדמתו (ישעי׳ כח) : (מצודת ציון)

{יב} זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד נִירוּ לָכֶם נִיר וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת יְהוָה
עַד יָבוֹא וְיֹרֶה צֶדֶק לָכֶם :

רש״י **זרעו לכם לצדקה.** אבל אתם חרשת׳ רשע וגו׳ לפיכך וקצר שאון בעמך: **נירו לכם ניר.** עסקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא נר את השדה להפוך שרשי העשבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועת תקבעו לדרוש את ה׳ לתלמוד תורה: **עד יבא ויורה צדק לכם.** כשתהיו יגעי׳ בה הוא יבין אתכם להודיעכם לפונותיה בצדק, ד״א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבא עליכם הצחן וזה יגרום לכם שתתקבל תפילתכם בעת הצורך ואז יהיה עת רצוי לכם לדרוש הקדוש ברוך הוא בכל לבביכם כי אז תשמע צעקתכם ויורה צדק לכם וימטיר צדקה לכם כמו ירה בים (שמות טו): (רש״י)

מצודת דוד **זרעו לכם לצדקה.** לטובתכם זרעו את הצדקה למען תקצרו תבואתה לפי החסד שאני עושה ר״ל עשו צדקה ותקבלו גמול בחסדי כי גמול מעשה הטוב גם הוא לחסד תחשב וכמ״ש מי הקדימני ואשלם (איוב מא) : **נירו לכם ניר.** ר״ל הסירו מלבבכם דעות נפסדות וכוזבות כמו שהחורש יחרוש שדהו להמית שרשי העשבים הרעים לבל יכחישו את הזרע הנזרע : **ועת לדרוש.** וקבעו עתים לדרוש את ה׳ לא באקראי : **עד יבא.** ר״ל כן עשו עד אשר יבא המקום ב״ה וישליך לכם צדק מן השמים כי לא יקופח שכרכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לפי.** לשיעור : **נירו.** ענין חרישה כמו ניר ראשים (משלי יג) : **ויורה.** ענין השלכה כמו ירם בים (שמות טז) : (מצודת ציון)

{יג} חֲרַשְׁתֶּם רֶשַׁע עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם אֲכַלְתֶּם פְּרִי כָחַשׁ כִּי בָטַחְתָּ בְדַרְכְּךָ בְּרֹב גִּבּוֹרֶיךָ :

רש"י **אכלתם פרי כחש.** איתקבלתון תושלמת עובדיכון: (רש"י)

מצודת דוד **חרשתם רשע.** ר"ל הנה לא כן עשיתם כי חרשתם רשע וגו' ר"ל חשבתם לעשות רשע וכן עשיתם אותה וככה היה הגמול : **פרי כחש.** גמול מעשה השקר : **בדרכך.** במה שהיית הולך למצרים ולאשור לבקש עזרה הנה בזה בטחת ברוב גבוריך ולזה לא חששת על אזהרותי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עולתה.** מלשון עולה : **כחש.** שקר : (מצודת ציון)

{יד} וְקָאם שָׁאוֹן בְּעַמֶּךָ וְכָל מִבְצָרֶיךָ יוּשַׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל בְּיוֹם מִלְחָמָה אֵם עַל בָּנִים רֻטָּשָׁה :

רש"י **וקאם שאון.** קול ענות נוסו נוסו: **כשד שלמן בית ארבאל.** כבוזזים הבאים על עם יושב בשלום פתאום על יד מארב שלא נזהרו בם לברוח מפניהם ושוללים את הכל: **בית ארבאל.** יונתן תרגמו בית מארב ואל"ף ולמ"ד יתירה בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כגון (לעיל ד) יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם עיר אף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל לונש פותרו שם מקום: **רוטשה.** נבקעה וכן נערים תרטשנה (ישעיה יג) ועוולליהם ירוטשו (שם) ל"א רוטשה עזובה כמו נוטשה: (רש"י)

מצודת דוד **וקאם.** לכן יקום בעמך קול שאון מלחמה וכל מבצריך יושד ע"י שודדי : **כשד וגו'.** באותן הימי' היה א' נקר' שלמן ונלח' על בית ארבאל ושדד אותם ובקע האם סמוך לבנים לעיניהם ואמר שכמו כן יושדדו גם המה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וקאם.** מל' קימה : **שאון.** המיית מלחמה : **יושד.** מלשון שדידה ועושק : **שלמן.** שם אדם : **בית ארבאל.** שם משפחה : **רטשה.** ענין בקיעה כמו ועוולליהם ירטשו (ישעיה יג) : (מצודת ציון)

{טו} כָּכָה עָשָׂה לָכֶם בֵּית אֵל מִפְּנֵי רָעַת רָעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמֹה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃

רש"י **ככה עשה לכם בית אל.** כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שבבית אל: **רעת רעתכם.** רעת רשעכם עבירות זונכם: **בשחר נדמה נדמה.** נרלס כאילו בלילה כלומר אין בו כח ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנוער מכל טוב: (רש"י)

מצודת דוד **ככה.** הדבר הזה עשה לכם בית אל מפני דעת העגל העומדת בה שהיא רעתכם אשר הורגלתם בה מאז כי עוד במדבר עשיתם את העגל : **בשחר.** ר"ל בתחלת מלכות הושע בן אלה בשנת שש למלכו נכרת מלכותו בכריתה כי אז אסרו מלך אשור כמ"ש במ"ב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בשחר.** בבוקר : **נדמה.** ענין כריתה ואבדון כמו ער מואב נדמה (שם טו) : (מצודת ציון)

הושע פרק-יא

{א} כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי׃

רש"י **וממצרים קראתי לבני.** ע"י נביאי להדבק בתורתי והם מה עשו: (רש"י)

מצודת דוד **כי נער.** עודו בנערותו משועבד במצרים אהבתיו : **וממצרים.** מעת יצא ממצרים קראתי את בני ר"ל שלחתי אליו עבדי הנביאים לקרוא לו לשוב אלי : (מצודת דוד)

{ב} קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ וְלַפְּסִלִים יְקַטֵּרוּן׃

רש"י **קראו להם כן הלכו מפניהם.** כל מה שהנביאים קוראים להם ללמדם דרך הטובה כן הם הפכו עורף לברוח מפניהם: **לבעלים יזבחו.** דרך המקרא לדבר כן כמו כרובים כן הטאו לי (לעיל ד) וכאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א): (רש"י)

מצודת דוד **קראו להם.** כל מה שהנביאים הרבו לקרוא להם בשמי כן הרבו ללכת ולברוח מפניהם ולא אבו לשמוע אבל זבחו לעגלים : (מצודת דוד)

{ג} וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו וְלֹא יָדְעוּ כִּי רְפָאתִים׃

רש"י **ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגו'.** שלחתי לפניהם מנהיג המרגילם בנחת: **קחם על זרועותיו.** זה משה שנאמר בו (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק: **תרגלתי.** כמו הרגלתי ואין לו למיון: **ולא ידעו כי רפאתים.** יודעין היו אלא שדשו בעקב עשו עצמם כלא יודעים ואגדה במדרש רבי תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהבילאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבע' ואחאב ונסתלקה ממנו רוה"ק ויאמר מי אלה (בראשית מח) בקש יוסף רחמים ושרתה רוח הקודש על יעקב וברכם זהו ואנכי תרגלתי רוחי על יעקב לאורך אפרים ולקחם על זרועותיו: (רש"י)

מצודת דוד **ואנכי.** הלא אנכי הרגלתי את אפרים שהאומן יקחם על זרועותיו בחמלה רבה ר"ל נתתי להם מנהיג טוב להוליכם בנחת וזה משה שנאמר כי כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א) : **ולא ידעו.** אינם משימים לב לדעת שרפואתם והצלתם בא ממני : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תרגלתי.** כמו הרגלתי : (מצודת ציון)

{ד} בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה לָהֶם כְּמְרִימֵי עֹל עַל לְחֵיהֶם וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל׃

רש"י **בחבלי אדם.** הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן תרגום יונתן: **ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם.** כאיכרים הטודים המרימי' עול בידיהם ע"י לווחים להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהן (כ"א סא"א) כמרימי עול על לחיהם כאכרים המרימים עול מעל צואר השור ע"י שמאריכין את הכלונס שהעול נתן בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליה' כן תרגם יונתן כאיכר' טבא ומוריך

בלחיאתהון: **ועל לחיהם.** ל׳ לחי של מבוי: **ואט אליו אוכיל.** הטיתי לו כח להכיל עול היסורין ויונתן תרגם על שם שסיפק להם מזונות במדבר: (רש״י)

מצודת דוד **בחבלי אדם.** משכתים ללכת אחרי בחבלים רכים ונוחים שמושכים בהם בני אדם ר״ל הנהגתים בדרך חמלה : **בעבותות אהבה.** בחבלים עבים שמושכים בהם דרך אהבה והוא כפל ענין במ״ש : **ואהיה להם.** הנהגתים ברחמנות כמו החורשים הרחמנים המרימים העול מעל לחיי הבהמה להקל ממנה כובד משא העול : **ואט אליו אוכיל.** כהחורשים הרחמנים המטים אוכל לפי הבהמה בעת שחורשת ר״ל הקלתי עולם והספקתי די צרכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כמרימי.** מלשון הרמה : **לחיהם.** מל׳ לחי : **ואט.** מל׳ הטיה : **אוכיל.** מאכל : (מצודת ציון)

{ה} לֹא יָשׁוּב אֶל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאַשּׁוּר הוּא מַלְכּוֹ כִּי מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃

רש״י **לא ישוב אל ארץ מצרים.** הבטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד וגו׳ (שמות יד) ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב: (רש״י)

מצודת דוד **לא ישוב.** לא היה להם לשוב אל ארץ מצרים לבקש מהם עזרה : **ואשור וגו׳.** ר״ל וכי אשור הוא מלכו ללחום מלחמתו אשר מאנו לשוב אלי ולבקש עזרה ממני וסמכו על אשור כאלו היה מלכו ומבקש טובתו : (מצודת דוד)

{ו} וְחָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה בַדָּיו וְאָכָלָה מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם׃

רש״י **וחלה חרב.** ותנוח חרב בעריו: **וכלתה בדיו ואכלה.** וכלתה גבוריו ותאכלם: **ממועצותיהם.** נקוד שני טעמים בו הטיפחא בו הסילוק לפי שהוא דיבור בפני עצמו וכן להחלו דלא יטמא בעל בעמיו (ויקר׳ כא) וכן לדורותיכם דשמן משחת קודש (שמות ל): (רש״י)

מצודת דוד **וחלה.** לכן תחול החרב בעריו ותכלה את גבוריו : **ואכלה.** הנה החרב תאכל את כלם מסבת מועצותיהם אשר יעצו לבקש עזר ממלכי מצרים ולא פנו אל ה׳ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וחלה.** תשכון כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה כב) : **וכלתה.**

מל׳ כליון : **בדיו.** ענפיו כמו ותעש בדים (יחזקאל יז) ור״ל גבוריו : (מצודת ציון)

{ז} וְעַמִּי תְּלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל עַל יִקְרָאֵהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃

רש״י **ועמי תלואים למשובתי.** כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי: **ואל על יקראוהו יחד לא ירומם.** ואל הדבר אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויש מפרש ואל על יקראוהו פגעים קשים יפגעום ואל כמו יש לאל ידי (ראשית לא) ואין זאת שהרי נקוד בפתח ואם היה ואל שם דבר היה נקוד בצירי ויונתן תרגם במרעא קשיא יתערעון עשה אל (שא״א על) לשון קשה ולי נראה שפרשתי כהוגן: **יחד לא ירומם.** כחדא לא יהכון בקומא זקופא: (רש״י)

מצודת דוד **ועמי תלואים למשובתי.** עמי תלויים ומסופקים לשוב אלי וממתינים עד שאשוב אליהם תחלה להטיב עמהם : **ואל על יקראוהו.** ר״ל עם כי הנביאים כולם קוראים אליו שהוא ישוב תחלה אל העליון ב״ה כי הוא רם ונשא הנה הם כולם יחד אין בהם מי שירומם אותו העליון לכבדו לשוב אליו תחלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תלואים.** מלשון תלוי ומסופק : **למשובתי.** מלשון השבה : **על.** מל׳ עליון וכן על עולה (איוב לו) : (מצודת ציון)

{ח} אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְּאַדְמָה אֲשִׂימְךָ כִּצְבוֹאִים נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃

רש״י **אמגנך.** אמסרך ביד אויביך כמו אשר מגן צריך (שם יד): **נכמרו.** נתחממו לשון ארמי וכן עורנו כתנור נכמרו (איכה ה): (רש״י)

מצודת דוד **איך אתנך אפרים.** ר״ל הנה עכ״ז רחמתי עליך ואומר איך אתנך אפרים ביד העכו״ם איך אמסרך בידם איך אתנך להיות הפוכה כאדמה וכו׳ כאומר איך אוכל לראות באבדן עמי : **נהפך עלי לבי.** עם כי כעסתי עליהם הנה נהפך עלי לבי לרחם אותם : **יחד נכמרו נחומי.** כל מדות תנחומין שיש בי לנחם על הרעה כולם יחד נתחממו ונתעוררו בלי מצוא צד הפכו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אמגנך.** ענין מסירה כמו אשר מגן צריך (בראשית יד) :

כאדמה. כצבואים. הן חברותיהן של סדום ועמורה : **נכמרו.** ענין חמום כמו עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) וזה הלשון יאמר על החמלה : **נחומי.** מלי תנחומין וחרטה : (מצודת ציון)

{ט} לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר:

רש"י לא אשוב. מדברי הטוב אשר אמרתי (ויקרא כו) לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אפרים: **כי אל אנכי.** המקיים דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטוב: **בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר.** אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשרה אותה עוד על עיר אחרת ויש מפרש בעיר ל' שנאה כמו (שמואל א כה) ויהי ערך: (רש"י)

מצודת דוד **כי אל אנכי.** ובכל עת ידי משלה עליהם לכן אאריך עוד אפי : **ולא איש.** שממהר להנקם בחושבו פן לאח"ז לא יהיה לאל ידו : **בקרבך קדוש.** ר"ל לכן עוד אשרה בקרבך קדושת שכינתי ולא אבוא בעיר אחרת מערי העכו"ם : (מצודת דוד)

{י} אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם:

רש"י כאריה ישאג. עוד ישאג להם כאריה שילאו מן הגליות וילכו אחריו: **ויחרדו בנים מים.** ויתכנשון גלוותא ממערב': (רש"י)

מצודת דוד **אחרי ה'.** ר"ל זאת אעשה להם בבוא זמן הגאולה בימי המשיח ילכו אז אחרי ה' אל ארצם : **כאריה ישאג.** כמו שע"י שאגת האריה מתאספים אליו כל החיות כי הוא המלך עליהם כן יתאספו כולם אחרי ה' : **כי הוא ישאג.** ר"ל יעורר הלבבות כאלו ישאג בקול לישראל הנקראים בנים למקום ימהרו לבוא מפאת הים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויחרדו.** ענין מהירות ההליכה בחפזון רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז) : (מצודת ציון)

{יא} יֶחֱרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל בָּתֵּיהֶם נְאֻם יְהוָה: **(ס)**

מצודת דוד **יחרדו.** וכן ימהרו לבוא ממצרים ומאשור כצפור וכיונה

הממהרים לעוף : **והושבתים.** ואני אושיב אותם לבטח על בתיהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והושבתים.** מלשון ישיבה : (מצודת ציון)

הושע פרק-יב

{א} סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם אֵל וְעִם קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן :

רש"י **סבבוני.** כבר בכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל העם אבל יהודה עודנו רד עם אל מושל עוד ביראת אלהים רל כמו (במדבר כל) וירל מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה: (רש"י)

מצודת דוד **סבבוני בכחש אפרים.** הנה מלכות אפרים סבבו אותי כאלו שבים אלי אבל יכחשו בי כי לבם בל עמם : **ובמרמה וגו'.** כפל הדבר במ"ש : **ויהודה.** אבל יהודה עדיין הוא מושל עם האל ר"ל מכריח את העם ללכת עם האל בדרכי התורה : **ועם קדושים.** עם אלהים קדושים הוא הנאמן לקיים מאמרו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רד.** ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י) : (מצודת ציון)

{ב} אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל :

רש"י **רועה רוח.** לשון ריע מתחבר לדברי רוח להעבו"ס ושמן שלהם למלכים מובילים לתת שוחד למלכים לעזור אות': (רש"י)

מצודת דוד **רועה רוח.** הוא מרעה את הרוח ר"ל עוסק הוא בדברי הבל : **ורודף קדים.** הוא כפל ענין במ"ש : **כזב ושוד ירבה.** מרבה לדבר כזב ולעשוק בני אדם : **וברית וגו'.** להיות בעזרתו : **ושמן וגו'.** לשחדו לעזור לו מול האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רועה.** מלשון מרעה : **קדים.** ר״ל רוח קדים : **ושוד.** ענין עושק : **יובל.** ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח) : (מצודת ציון)

{ג} וְרִיב לַיהוָה עִם יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ׃

רש״י **וריב לה׳ עם יהודה.** אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישראל ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו: (רש״י)

מצודת דוד **וריב לה׳.** ר״ל הואיל וגם יהודה סרח אח״כ לכן יהיה ריב לה׳ גם עם יהודה ולזכור על כל בני יעקב כפי דרכיו שהלך בו וכפי מעלליו ישיב לו גמול : (מצודת דוד)

{ד} בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת אֱלֹהִים׃

רש״י **בבטן עקב את אחיו.** כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סי׳ שהוא יהיה לו גדיל: (רש״י)

מצודת דוד **בבטן עקב את אחיו.** ר״ל הלא יעקב אביהם עודו בבטן אמו אחז בעקב עשו אחיו והפלא הזה היה לאות : **ובאונו.** ובכחו נעשה שר אל אלהים הוא המלאך שרו של עשו הנאבק עמו כי יעקב התגבר עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עקב.** ר״ל אחז בעקבו הוא סוף הרגל : **ובאונו.** ענין אומץ וכח כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ) : **שרה.** מלשון שררה : (מצודת ציון)

{ה} וַיָּשַׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן לוֹ בֵּית אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ׃

רש״י **בכה.** המלאך: **ויתחנן לו.** כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית לב) המלאך היה מבקש ממנו הנח לי עכשיו סופו של הקב״ה ליגלות עליך בבית אל ושם ימצאנו ושם ידב׳ עמנו והוא ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הברכות: (רש״י)

מצודת דוד **וישר.** וכאשר נעשה שר אל המלאך ולתוספת ביאור אמר ויוכל לו ר״ל נצחו והתגבר עליו אז המלאך בכה לפניו והתחנן לו להניחו ללכת וכה אמר הנה בבית אל ימצא ה׳ אותנו ושם ידבר עמנו ושם יברכך ואהיה

שם גם אני ואודה לך על הברכות כן דרז"ל וכאלו יאמר בזה אם נתתי הכח ביד יעקב להתגבר על המלאך מדוע א"כ לא תבטחו בי ותלכו לבקש עזרה ממצרים ומאשור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויוכל.** מלי' יכולת : (מצודת ציון)

{ו} וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ׃

רש"י **וה' אלהי הצבאות ה' זכרו.** כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: (רש"י)

מצודת דוד **וה'.** ר"ל הלא ה' הוא האלהים על צבאות מעלה ומטה והכל שלו ובידו : **ה' זכרו.** שמו הוא ה' המורה שהוא אדון הכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **זכרו.** שמו כי בשם יזכר : (מצודת ציון)

{ז} וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָּשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד׃

רש"י **ואתה באלהיך תשוב.** בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד: (רש"י)

מצודת דוד **ואתה.** וגם אתה במשענת אלהיך תשב בשובה בנחת רק שמור חסד ומשפט ואז קוה תמיד אל אלהיך כי בטוח תהיה שימלא תקותך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשוב.** ענין ההשקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : (מצודת ציון)

{ח} כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב׃

רש"י **כנען בידו מאזני מרמה.** אתם סמוכים על בטעכם שאתם סוחרים ורמאים ועל עשריכם אתם אומרים אך עשרתי ולא אעבוד את הקב"ה: (רש"י)

מצודת דוד **כנען.** ר״ל אבל אתם כסוחר הרמאי אשר בידו מאזני מרמה ואוהב לעשוק את הבריות ואינך חפץ בחסד ובמשפט : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כנען.** תגר וסוחר וכן וחגור נתנה לכנעני (משלי לא) : **מאזני.** מלשון מאזני משקל : (מצודת ציון)

{ט} וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ לִי עָוֹן אֲשֶׁר חֵטְא׃

רש״י מלאתי און לי. און כח ומדרש אגדה היה דורש רבי שמעון זל״ל מלאתי און לי מלאתי לי שטר חוב שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אחיו ויפלו וגו׳ הננו לך לעבדים (שם נ) און לי דיני שטר כמו כותבין עליו אונו וכמו באוני אחד ובטימי אחת בב״ר וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מלאתי און לי ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מלאתי און לי שטר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם לכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפיכך אין בי חטא אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתיב אחריו ואנכי ה׳ אלהיך מארץ מצרים (שמות כ) גדולה הבאה לאביך במצרים מאתי היתה אמר הקב״ה הננו לך לעבדים לא שכחת אבל אנכי ה׳ אלהיך שנא׳ בעשרת הדברות שכחת שהעמדת שני עגלים א׳ בבית אל וא׳ בדן ולענין פשוטו של מקר׳ אתה אומ׳ מלאתי און לי ע״י עושק ומאזני מרמה ואנכי ה׳ אלהיך מארץ מצרי׳ שם הבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינ׳ של בכור אף אני היודע ונפרע ממאזני מרמה העשויין מבלי הבין ומהטומן משקלותיו במלח כדי לרמות: **כל יגיעי לא ימצאו לי.** טוב לך אם אמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו ספוק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תרגם יונתן נביא אמר להון כל עותריכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חובכון: לא ימצאו. לא יספיקו כמו (במדבר יא) ומצא להם ולא יתכן לפרש כל יגיעי כל היגיעים לבקש עוני ולא ימצא לי עון שאם כן היה ראוי לכתוב כל יגיע בלא יו״ד ולנקוד בציר״י אבל עתה אינו ל׳ יגע אלא לשון יגיע: (רש״י)

מצודת דוד **ויאמר אפרים.** ר״ל ועוד יוסף פשע כי יאמר אפרים אך הסבה שעשרתי הוא בעבור כי מצאתי לי און וכח לאסוף הון ולא ה׳ פעל כל זאת ויאמר עוד בכל יגיעי הוא העושר הבא ביגיעי הנה בכולו לא ימצא לי און

אשר יחטא אדם בהנה ר״ל אין בו שום נדנוד עון גזל ואונאה כי יחשוב שאין המקום ב״ה מכיר במעשיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **און.** ענין כח ואומץ : **כל יגיעי.** בכל יגיעי ותחסר בי״ת השמוש : (מצודת ציון)

{י} וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָּאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד׃

רש״י **עוד אושיבך באהלים.** לכרית מתוכך סוחרי מרמה ואושיבך באהלים לעמיד מתוכך תלמידים עוסקי׳ בתורה: **כימי מועד.** כימי מועד הראשון שהיה יעקב איש תם יושב אוהלים: (רש״י)

מצודת דוד **ואנכי.** אבל הלא אנכי ה׳ אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים ומאז אני בעצמי משפיע לך טובה ומשגיח במעשיך בהשגחה פרטית לא ע״י אמצעים מלאכי מעלה כדרך העכו״ם : **עוד אושיבך באהלים.** עוד יבוא זמן אשר תצא מהגולה ואושיב אותך בדרך באהלים כמו בימי הזמן ההוא שיצאת מארץ מצרי׳ כי עד עולם לא תסור השגחתי ממך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אושיבך.** מלשון ישיבה : **מועד.** ענין זמן כמו כי אקח מועד (תהלים מה) : (מצודת ציון)

{יא} וְדִבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה׃

רש״י **ודברתי על הנביאים.** להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם למוטב: **וביד הנביאים אדמה.** נראיתי להם בכמה דומיות, ד״א אדמה להם דברי ע״י משלים כדי לישבם על שומעיהם: (רש״י)

מצודת דוד **דברתי.** על עסקיכם דברתי אל הנביאים והרביתי דברי חזון : **אדמה.** ר״ל דברתי בדמיון ובמשל להיות מקובל על הלב כי מאד אני משגיח בך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חזון.** ענין מראה נבואה : **אדמה.** מלשון דמיון ומשל : (מצודת ציון)

{יב} אִם גִּלְעָד אָוֶן אַךְ שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבְּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃

רש"י אם גלעד און. אם בא להם שבר ואונס הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל שורים זבחו לעכו"ם: גם מזבחותם. רבים כגלים שעל תלמי שדי, תלמי שדי היא מענית המחריבה קרויה תלם: (רש"י)

מצודת דוד אם גלעד און. אם און בא על גלעד הנה לא באה במקרה כ"א בהשגחה לתשלום גמול כי מעשיהם היו אך שוא כי בגלגל מקום שעמד המקדש בתחלה שם זבחו שוורים לעבודת כוכבים וגם מזבחותם שעשו לעבודת כוכבים היו מרובות כמו מספר הגלים שהם על תלמי שדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון און. ענין עמל ויגיעה כמו כי לא יצא מעפר און (איוב ה) : כגלים. ענין תל ודגור : תלמי. היא הערוגה הנעשה בחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה) : שדי. כמו שדה : (מצודת ציון)

{יג} וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר׃

רש"י ויברח יעקב שדה ארם וגו'. כאדם שאומר נחזור על הראשונות שבדרכנו למעלה ויסר אל המלאך ועוד זאת עשיתי לו הולך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו: ובאשה שמר. את הצאן: (רש"י)

מצודת דוד ויברח יעקב. הלא כשברח יעקב מפני עשו אל ארם אז עבד ללבן בעבור אשה היא רחל ואח"ז חזר עוד לשמור צאן לבן בעבור אשה אחרת וכל זה היה מגודל עוני כי בא בידים ריקניות וכאומר הלא חזר ברכוש גדול ומי נתן לו זה הרכוש הלא אני ואיך תאמר אך עשרתי מצאתי און לי : (מצודת דוד)

מצודת ציון שדה ארם. כמו ארץ ארם : (מצודת ציון)

{יד} וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר׃

רש"י ובנביא העלה ה' וגו'. ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגו': (רש"י)

מצודת דוד ובנביא. הלא ע"י משה נביאי העלה וכו' וע"י היה נשמר בדרך וכאומר הכל בא בהשגחתי ואיך תכחשו לומר שאינני משגיח ומכיר מעשה האדם : (מצודת דוד)

{טו} הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃

רש"י **הכעיס אפרים.** לבורלו לבזות את נביאיו ולבגוד בו: **תמרורים.** הם לו כי דמיו אשר שפך בהחטיאו את ישראל להלמיד לעבו"ס והמחטיאו לאל' קשה לו מן ההורגו כאשר אנו למידין מעמון ומואב שהטעו את ישראל להלמד לבעל פעור וענשן הכתוב יותר ממצרי ואדומי שטבעום בנהר וילאו בחרב לקראתם: **עליו יטוש.** עליו יטילם הקב"ה: **וחרפתו.** שחירף את שלמה כענין שנאמר (מלכים א יא) וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפורש בחלק: **ישיב לו אדוניו.** הקב"ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו: (רש"י)

מצודת דוד **הכעיס.** ר"ל אחר שכל זה ידוע לאפרים ועכ"ז הכעיס לה' במעשים רעים : **ודמיו.** לכן הדם ששפך יתפשט עליו לקחת נקם : **וחרפתו.** מה שחרף כלפי מעלה להחליפו בעגלי הזהב הנה האל הוא אדוניו ומושל בו וגמול מעשיו ישיב לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תמרורים.** מלשון מר : **יטוש.** ענין התפשטות כמו ויטוש על המחנה (במדבר יא) : (מצודת ציון)

הושע פרק-יג

{א} כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת׃

רש"י **כדבר אפרים רתת.** כשקנא ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים וברעדה שהרי מלך גדול היה שלמה: **נשא הוא בישראל.** משם זכה להנשא להיות מלך ישראל: **ויאשם בבעל.** כיון שעלה לגדולה ויאשם בעבו"ס: **וימות.** נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב, ויונתן תרגם כל ממלל חד מבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו לחבו בפולחן טעותא מתקטלין: (רש"י)

מצודת דוד **כדבר אפרים.** ירבעם הבא מאפרים כשדבר ברעדה דברים קשים להוכיח את שלמה כמ״ש במ״א עי״ז זכה להתרומם בישראל למלוך עליהם וכאשר חטא בבעל נטרד מן העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רתת.** ענין רעד כי יאחזמו רעד (שמות טו) ת״א אחדינון רתיתא : **נשא.** ענין הרמה : **ויאשם.** מלי אשמה ורשע : (מצודת ציון)

{ב} וְעַתָּה יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן׃

רש״י **עתה.** בית יהוא שרלו כל זאת יוסיפו לחטוא: **כתבונם.** כתבניתם: **זובחי אדם עגלים ישקון.** כומרי המולך אומרים לישראל מי שזובח בנו לעכו״ם כדאי הוא להיות נושק העגל שהרי דורון חביב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהד׳ ומיושב הוא על לשון המקרא יותר מתרגום של יונתן: (רש״י)

מצודת דוד **ועתה.** בני הדור הזה הוסיפו לחטוא ולא הספיק להם עגלי הזהב שעשה ירבעם כי עוד עשו לעצמם כ״א בביתו עשה מסכה מכספם כדמות העצבים שעשה ירבעם : **מעשה חרשים כלה.** כל מעשה המסכה היה מעשה חרשים להדמות להעגלים של ירבעם : **להם וגו׳.** על העגלים היו אומרים מי שמנשק אותם שכרו הרבה מאד כאלו היה זובח לו בן אדם שהוא אצלם הגדולה שבעבודות ולכן עשה כ״א בביתו שיהא מצוי לו לנשקו בכל עת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מסכה.** הנעשה מיציקת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : **כתבונם.** כמו כתבניתם והוא ענין דמות כמו תבגית (דברים ד) : **עצבים.** כן יקראו העכו״ם : **חרשים.** אומנים : **ישקון.** מלי נשיקה : (מצודת ציון)

{ג} לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה׃

רש״י **וכטל משכים הולך.** וכטלא דמוהי פסיק: **כמוץ יסוער מגורן.** כמולא דנשבה רוח מלילרא: **יסוער.** לשר סערה תשלנו: (רש״י)

מצודת דוד **לכן.** לזאת יהיו כלים מהר כענן בוקר שהולך לו מהרה וכטל המשכים ללכת בזרוח השמש כי אז נפסק בשעה אחת : **כמוץ.** כמו מוץ התבואה הפורח מן הגורן ע״י רוח סערה וכמו העשן הממהר לעלות דרך ארובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כמוץ.** הוא פסולת התבואה כמו אם כמוץ (תהלים א) : **יסוער.** מל' רוח סערה : **מגרן.** הוא מקום התבואה : **מארובה.** כן יקרא החלון אשר ממעל בתקרת הבית כמו וארובות השמים (בראשית ז) : (מצודת ציון)

{ד} וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי :

רש"י **ואנכי ה' אלהיך. ולא היה לך למרוד בי:** (רש"י)

מצודת דוד **ואנכי.** ר"ל ראויים הם לכליון כי הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים כי אז קבלתם אותי לאלוה ומהראוי שלא תדע אלהים זולתי הואיל ואין מושיע בלתי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **זולתי.** בלתי. ענינם אחד כמו בלעדי : (מצודת ציון)

{ה} אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת :

רש"י **אני ידעתיך.** נתתי לב לדעת צרכך וספקתיך: **תלאובות.** אין לו דמיון ופתרונו לפי עניינו תל שאודין בו כל טובה ואין מולאין: (רש"י)

מצודת דוד **אני ידעתיך.** נתתי לבי לדעת צרכך במדבר ולהזמין לך וכאומר הואיל ומתחלה ועד סוף השגחתי עליך ופנית לעבודת כוכבים לכן ראוי אתה לכליון : **בארץ תלאובת.** כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תלאובות.** ענין צמאון ואין לו דמיון ויתכן שהוא כמו תל אובת ר"ל תל שחואבים בו לכל דבר כי לא ימצא שם מה : (מצודת ציון)

{ו} כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל כֵּן שְׁכֵחוּנִי :

רש"י **כמרעיתם.** כאשר באו לארץ מרעית' והיו שבעי' לו: **שבעו וירם לבם.** כמו וירם במטה (שמות ז) לשון מרים דבר אחר וירם בכאן ויגבה הוא עצמו: (רש"י)

מצודת דוד **כמרעיתם.** כאשר באו אל מקום מרעיתם היא א"י נשבעו שם בטובה וכאשר נשבעו רם לבבם ולכן שכחו בי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כמרעיתם.** מלי מרעה : (מצודת ציון)

{ז} וָאֶהְיֶה לָהֶם כְּמוֹ שָׁחַל כְּנָמֵר עַל דֶּרֶךְ אָשּׁוּר׃

רש"י **על דרך אשור.** כל אשור שבמקרא לגש וזה רפי שאינו שם מקום אלא אחרוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד): (רש"י)

מצודת דוד **ואהי.** לכן אהיה למולם כשחל הטורף טרף : **כנמר.** כמו הנמר הצופה ומביט בדרך למצוא טרף כן אראה אני להסתכל בדרך מהלכם להכשילם ולאבדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואהי.** כמו ואהיה : **שחל.** שם משמות האריה : **כנמר.** שם חיה : **אשור.** ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : (מצודת ציון)

{ח} אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם׃

רש"י **כדוב שכול.** כמו שוכל כאשר תאמר חנון ורחום כך שכול כלומר כלו לבוש שכולים ומוכן לשכל אנשים: **ואקרע סגור לבם.** כדרך הדוב אוחז לפרניו בחזה וקורע עד הלב ל"א סגור לבם את לבם הסגור מלהבין לשוב אלי: (רש"י)

מצודת דוד **אפגשם.** אפגוש בהם להרע להם כדוב השכול מבניו שדרכו להזיק את כל מי שיפגוש : **סגור לבם.** לפי שהמשילו לדוב אמר לשון הנופל בו שקורע עד הלב הסגור תחת החזה : **ואוכלם שם.** במקום שאמצאם אוכלם כלביא : **חית השדה.** הכ"ף של כלביא משמשת בשתים ור"ל אהיה כחית השדה אשר תבקעם כלומר הרגילים לבקעות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אפגשם.** ענין פגיעה : **כדוב.** שם חיה : **שכול.** מי שבניו מתים קרוי שכול כמו ואני כאשר שכולתי שכלתי (בראשית מג) : **כלביא.** שם משמות האריה : **תבקעם.** מלי בקיעה : (מצודת ציון)

{ט} שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי בִי בְּעֶזְרֶךָ׃

רש"י שחתך ישראל. חבלת עצמך ישראל כי בי פשעת מרדת בעזרך ומקרא קצר הוא זה והמבין בלשון המקרא מיושב הוא על הלב: **כי בי.** כי בי היה המרד אשר מרדת וא"ת מה איכפת לך בעזרך מרדת כשמרדת בי: (רש"י)

מצודת דוד **שחתך ישראל.** אתה ישראל חבלת בעצמך כי בי תלוי עזרך ולמה לא פנית אלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בעזרך.** הבי"ת נוספת וכן ומצנפת בד יצנוף (ויקרא י) ות"א ומצנפתא : (מצודת ציון)

{י} אֶהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃

רש"י אהי מלכך איפוא. י"ת איה מלכך ואני אומר אינו צריך לעקרו ממשמעותו אהי עומד מנגד לראות איפא מלכך שאעשה עצמי רואה מה אחריתך איפא מושיעך: (רש"י)

מצודת דוד **אהי.** ר"ל אני אהיה עומד ומתקיים לעד אבל מלכך שהעמדתי לך אפוא הוא וכי יושיעך בכל עריך שבא האויב עליהן : **ושופטיך.** גם שופטיך איפוא הם אשר שאלת בימי שמואל הנביא ליתן לך מלך ושרים מה תועלת בהם אם אינך פונה אלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אהי.** אהיה בהויתו ואתקיים ודוגמתו ויהי ריב ומדון ישא (חבקוק א) : **אפוא.** איה פה : (מצודת ציון)

{יא} אֶתֵּן לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃ **(פ)**

מצודת דוד **אתן וגו'.** ר"ל כמו מה שנתתי לך מלך היה באפי כי היה רע בעיני ה' על ששאלו להם מלך כמ"ש בש"א : **ואקח.** וכ"כ לקחתיו מן העולם בעברתי כי שאול המלך הראשון מת במלחמה בקצרות שנים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בעברתי.** מלי עברה וזעם : (מצודת ציון)

{יב} צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃

רש"י צרור עון אפרים. לא ויתרתי עליו לפון הוא אתי: (רש"י)

מצודת דוד **צרור.** אל תחשבו ששכחתי עון אפרים כי צרור הוא בקשר מעולה וחטאתו צפונה אצלי לשמרם עד שתתמלא הסאה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צרור.** ענין קשירה כמו צרור כספו (בראשית מב) : **צפונה.** ענין הטמנה כמו יצפון לצדיק (משלי יג) : (מצודת ציון)

{יג} חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא בֵן לֹא חָכָם כִּי עֵת לֹא יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃

רש"י **כי עת.** לרה בלה לו לשר לא יוכל לעמוד ולהתקיים: **במשבר בנים.** שהיולדת יושבת עליו ליל ובלע"ז קורין למשבר שיל"א במשבר בנים כמשבר העשוי ללידת בנים: (רש"י)

מצודת דוד **חבלי יולדה.** מכאובות יבואו עליו כחבלי יולדה : **הוא בן לא חכם.** לראות את הנולד אשר תגיע העת אשר לא יוכל עמוד כשישב על המשבר להוליד בנים ר"ל בעת הגמול כאשר תתמלא הסאה ולפי שהמשילו לאשה יולדת אמר לשון הנופל בה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חבלי.** כן יקראו מכאובי היולדת וכן תזעק בחבליה (ישעיה כו) : **במשבר.** הוא מקום מושב היולדת כשכורעת ללדת וכן כי באו בנים עד משבר (שם לז) : (מצודת ציון)

{יד} מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי׃

רש"י **מיד שאול אפדם.** אני הוא שהייתי פודם מיד שאול וגואלם ממות אבל עתה אהי דבריך מות אשים עצמי לדבר עליך דברי מות: **אהי.** קוטב עליך גזרת שאול: **נוחם יסתר מעיני.** לא אנחם על הרעה הזאת, נוחם לשון ניחום והמ"ם משורש התיבה כמו מ"ם של נועם שהרי הטע' למעלה והחי"ת נקוד פתח ואם היה לשון נח והמ"ם משמש בו לשון רבים היה טעמו תחת החי"ת ונקודה קמץ נוחם רוחם: (רש"י)

מצודת דוד **מיד שאול אפדם.** הנה מעולם פדיתים מן השאול וגאלתים מן המות אבל כשתתמלא הסאה אהיה אני מדבר עליך דברי מות אהיה אני מכריחך לרדת שאולה : **נחם יסתר מעיני.** ר"ל עד הנה נחמתי על הרעה

אבל מאז יהיה התנחומין נסתר מעיני כי לא אנחם עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קטבך.** ענין כריתה וכן מקטב ישוד צהרים (תהלים צא) : **נחם.** מלשון תנחומין : (מצודת ציון)

{טו} כִּי הוּא בֵּן אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל כְּלִי חֶמְדָּה׃

רש"י **כי הוא בין אחים יפריא.** ת"י ארי אינון מתקריין בנין ועובדין מקלקלין אסגיאו אחים ל' דבר רע כמו (יחזקאל כא) את עשויה לברק ואמר אח אל כל תועבות (שם ז): **יפריא.** לשון פורה ראש ולענה (דברים כט) ואני אומר אחים לשון ותרענה באחו (בראשית מא) בין אחים יפריא מפריח ואומח באחו בין אחים בין הגדל בפלגי מים אשר תמיד יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא אומר יבא קדים ויבוש מקורו, ר"א כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא בן שהפריא אחוותן של ישראל על ידו נחלקו לשני ממלכות יפריא לשון פרא אדם: **יבוא קדים.** מלך תקיף כרוח קידומא במימרא דה' מאורח מדברא יסק: **הוא ישסה.** אותו המלך ישסה אוצרות כל כלי חמדתו: (רש"י)

מצודת דוד **כי הוא.** כי מתחלה היה אפרים מגדל פרי בין האחים ר"ל שהיה גדול וחשוב בין האחים כמ"ש ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו (בראשי' מח) : **יבוא קדים.** עתה משחטא בעגלי הזהב יבוא רוח קדים רוח חזק הבא מה' העולה מן המדבר שאין שם דבר לעכב חוזק נשיבת הרוח והרוח הזה ייבש המקור ויחרב המעין ועל שאמר דבריו במשל יפרש לומר הוא ר"ל הרוח הזה והוא אשור ישלול האוצר של כל כלי חמדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יפריא.** מל' פרי : **ויבוש.** מל' יבשות : **מקורו.** הוא המעיין : **ויחרב.** מל' חורב ויובש : **ישסה.** ענין בזה ושלל כמו ומשנאינו שסו למו (שם מד) : (מצודת ציון)

{א} תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ׃ **(פ)**

רש"י תאשם שומרון. מעתה תגלה אשמת': הריותיו. נשים מעוברות שבתוכה: (רש"י)

מצודת דוד **תאשם שומרון.** תהיה שממה כי מרדה באלהיה : **עולליהם.** קטניהם יתבקעו ע"י העכו"ם וגם הנשים ההרות יתבקעו כרסם להוציא הולדות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תאשם.** מל' שממון : **מרתה.** מל' מרי ומרד : **עולליהם.** קטניהם : **ירוטשו.** ענין בקיעה כמו ועולליהם תרטש (מ"ב ח) : **והריותיו.** הנשים הדרות : (מצודת ציון)

{ב} שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ׃

רש"י שובה ישראל. שבארץ יהודה פן יקרה אתכם כשומרון לכך נסמכו העניינים, משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך פולימרכוס ואמר להחריבה היה אותו פולימרכוס בקי ומיושב אמר להם טלו לכם ימים ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולאיפרכיא פלונית ולחברותיה לכך נאמר תאשם שומרון ואומר שובה ישראל עד ה' אלהיך כדאיתא בסיפרי בפ' ושב ישראל בשטים: **עד ה' אלהיך.** תני בשם רבי מאיר שובה ישראל בעוד שהוא ה' במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעבד סניגוריא קטיגוריא: **כי כשלת.** באו לך מכשולים בעד עוונך: (רש"י)

מצודת דוד **שובה ישראל.** לכן שובה ישראל וכו' כי בעבור עוונך בא לך מכשול הצרה הזאת : (מצודת דוד)

{ג} קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃

רש"י כל תשא עון. כל עוונותינו סלח: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב, דבר אחר מעט מעשים טובים שבידינו קח בידך ושפטנו אחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים (תהלים יז) דבר אחר וקח טוב

וקבל הודיה מאתנו שנאמר טוב להודות לה׳ (שם לב): **ונשלמה פרים.** שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם ברילוי דברי שפתינו: (רש״י)

מצודת דוד **קחו עמכם דברים.** איני שואל מכם זבחים ועולות אלא קחו עמכם דברים שתתוודו לפניו ובזה תשובו אל ה׳ : **כל תשא עון.** הוא הפוך כל עון תשא ר״ל אמרו בתפלה מחול כל העון ובמקום העון קח טוב תמורתו כלומר מעשה הטוב שעשינו יגין מול העון : **ונשלמה פרים שפתינו.** ר״ל במקום הקרבנות פרים נשלם בו וידוי שפתינו : (מצודת דוד)

{ד} אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃

רש״י **אשור לא יושיענו.** עוד זאת אמרו לפניו לא נדבק עוד עזרת אדם לא מאשור ולא ממצרים: **על סוס לא נרכב.** זו היא עזרת מצרים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו ליעשיה (נ) לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב: ולא נאמר עוד: **למעשה ידינו.** שהם אלהינו: **אשר בך.** לבדך תהיה תקותינו המרחם יתומים: (רש״י)

מצודת דוד **אשור לא יושיענו.** גם אמרו אשור וכו׳, ר״ל עוד לא נבקש עזרה מאשור : **על סוס לא נרכב.** ר״ל לא נבטח עוד בגבורת הסוס במלחמה : **ולא נאמר עוד אלהינו וגו׳.** ר״ל הפסל הנעשה במעשה ידינו לא נקבל עוד לאלוה : **אשר בך.** ר״ל כי ידענו אשר לבד בעזרתך ימצא היתום רחמים וחמלה עם כי תשש כוחו להתחזק מעצמו : (מצודת דוד)

{ה} אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃

רש״י **ארפא משובתם.** אמר הנביא כך אמר לי רוח הקודש מאחר שיאמרו לפני כן ארפא משובתם ואוהבם בנדבת רוחי אעפ״י שאינן ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו: (רש״י)

מצודת דוד **ארפא משובתם.** כאשר יאמרו כן אז אסלח על מה שהלכו בדרך שובב ומרדו בי : **אוהבם נדבה.** ואז אאהב אותם בנדבת לבי אף שאינם ראויים אל אהבה כי הוידוי די להסיר האיבה ולא להביא אהבה : **כי שב אפי ממנו.** ותשאר א״כ האהבה הראשונה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **משובתם.** ענין מרידה והליכה בדרכי הלב כמו שובו בנים

שובבים (ירמיה ג) : (מצודת ציון)

{ו} אֶהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃

רש"י **ויך.** הטל אֹת שרשיו ויצליחם כלבנון כשרשי אילני הלבנון שהם גדוליס: (רש"י)

מצודת דוד **אהיה כטל לישראל.** ר"ל לא תפסוק אהבתי מהם כמו שאין הטל נעצר מעולם : **יפרח כשושנה.** יעלה פרחי' נעים כשושנה ושרשיו יתפשטו כשרשי עצי לבנון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כשושנה.** הוא הורד : **ויך.** יאמר כן בדרך השאלה על התפשטות ודוגמתו ומחה על כתף ים כנרת (במדבר לד) ומחה הוא תרגום של מכה : **כלבנון.** שם יער : (מצודת ציון)

{ז} יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃

רש"י **ילכו יונקותיו.** יסגון בנין ובנן ויהי כזית מנרתא דקודשא זיוהון וריחהון כריח קטרת בוסמיא: **כלבנון.** כבית מקדשא: (רש"י)

מצודת דוד **ילכו יונקותיו.** ענפיו יתפשטו למרחוק והוד יפיו יהיה כאילן זית שעליו לחים כל השנה וריחו יהיה נודף כריח לבנון המריח ביותר לפי מרבית העשבים והאילנות הגדילים שמה ר"ל יהיו משופעים בהרבה מיני טובות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יונקותיו.** ענפיו הרכים וכן ויעל כיונק לפניו (ישעיה נג) : **הודו.** ענין הדר ונאה : (מצודת ציון)

{ח} יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃

רש"י **ישובו יושבי בצלו.** אותן שהיו כבר יושבים בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובית המקדש ועכשיו גלו מעמו ישובו אליו: **זכרו כיין לבנון.** כדוכרן יבבות חצוצרתא דעל חמר עתיק דמתנסך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים כשהלוים אומרים בשיר: (רש"י)

מצודת דוד **ישובו יושבי בצלו.** אלו שישובו ויחסו בצלו של מקום יהיה

בשובה ונחת : **יחיו דגן.** יחיו את עצמם בנחת ועדן כדגן המחיה את הבריות : **ויפרחו.** ירבו פרחים : **זכרו.** זכרון שמו יהיה כיין הגדל בלבנון המוזכר לשבח : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישובו.** ענין ההשקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (שם ל) : **יחיו.** ענין השבת הנפש מן החולשה ודומה לו עד חיותם (יהושע ה) : **דגן.** כדגן ותחסר כ״ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה : (מצודת ציון)

{ט} אֶפְרַיִם מַה לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא :

רש״י **אפרים.** יאמר מה לי עוד ללכת אתרי העצבים ושובו מעבו״ס אני אענהו מצרתו: **ואשורנו.** אראה בעניו: **אני כברוש רענן.** אני לו נכפף להיות לוחץ ידו כי כברוש רענן הנכפף לארץ שאדם לוחץ בענפיו כלומר אהיה מצוי לו: **ממני פריך נמצא.** והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה: (רש״י)

מצודת דוד **אפרים וגו׳.** ר״ל כשיאמר אפרים מה לי עוד לפנות אל העבודת כוכבים הלא עתה טוב לי מאז : **אני עניתי.** ר״ל אז אני אענה לו על כל מה שישאל ממני : **ואשורנו.** אסתכל ואשגיח בו לתת לו די מחסוריו : **אני כברוש רענן.** ר״ל כמו ברוש הלח והרטוב שכופפין ראשו אצל שרשיו כן אני שוכן מרום ואני משפיל עיני להשגיח בך וכל פרי הצלחתך נמצא לך ממני : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לעצבים.** הם העכו״ם : **עניתי.** מלשון עניים ותשובת שאלה : **ואשורנו.** ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : **כברוש.** שם אילן : **רענן.** ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב) : (מצודת ציון)

{י} מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם : **(פפפ)**

רש״י **מי חכם.** בכם: **ויבן אלה.** מי חכם בכם ויתבונן לתת לב לכל אלה ושוב אלי: **ופושעים יכשלו בם.** בשבילם על שלא הלכו בהן כן תרגם יונתן: (רש״י)

מצודת דוד **מי חכם.** כהתימו דברי תוכחותיו אמר מי שהוא חכם יבין אלה הדברי׳ ואם הוא נבון להבין דבר מתוך דבר ידע וישכיל אשר דרכי

ה׳ המה ישרים אין בהם נפתל ועקש וצדיקים ילכו בהם כדרך מהלכם מבלי כשלון אבל הפושעים יכשלו בהם כאלו היה בהם מקום נפתל ועקש כי יצר מחשבות לבם יסלף להם הדרכים ולא כן אל הצדיקים המיישרים ארחותם : (מצודת דוד)